

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2006/1

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ve İŞ / YATIRIM ORTAMI İLİŞKİSİ

Zafer Yükseler

Ocak, 2006

**DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI
VE
İŐ/YATIRIM ORTAMI İLİŐKİŐİ**

**Zafer YÜKSELER
Danışman
T.C.Merkez Bankası**

26 Aralık 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Giriş.....	3
1.1. Doğrudan Yabancı sermaye Yatırımları.....	3
1.2. Ülkeler İtibariyle Yabancı Sermaye Stoku ve Yabancı Sermaye Girişleri.....	4
1.3. Yabancı Sermaye Yatırım Stoku ve Girişlerinin Sektörel Dağılımı.....	6
2.1. Yatırım Ortamı/İş Ortamı/Rekabet Gücüne İlişkin Endeksler.....	8
2.2. "İş Ortamı" ve Alt Göstergelerine İlişkin Karşılaştırma ve Değerlendirmeler..	10
a. Ülkelerin Sıralaması Ülkelerin Ekonomik Özellikleri.....	10
b. "İş Ortamı" Alt Bileşenleri ve Ülke Sıralamaları.....	11
i) Firma Kuruluş İşlemleri.....	12
ii) Lisans ve İzin İşlemleri.....	14
iii) İşe Alma ve İşten Çıkarma İşlemleri.....	15
iv) Emlak Alım ve Kayıt İşlemleri.....	16
v) Kredi Teminiyle İlgili İşlemler.....	17
vi) Yatırımcı Koruması.....	18
vii) Vergi Ödeme İşlemleri.....	19
viii) Dış Ticaret İşlemleri.....	21
ix) Ticari Sözleşme Yaptırım Gücü.....	22
x) Firma İflas İşlemleri.....	23
3.1. UNCTAD Yabancı Sermaye Yatırımları Potansiyel Endeksi ve Alt Bileşenleri.	24
4.1. Ülkelerin "İş Ortamı" ve FDI Potansiyelleri ile Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Performanslarının Karşılaştırılması.....	26
4.2. İş Ortamı Açısından Türkiye'nin Rakip Ülkelere Göre Güçlü ve Zayıf Yanları	27
4.3. FDI Potansiyel Endeksi Göstergeleri Açısından Türkiye'nin Zayıf ve Güçlü Yanları.....	29
Genel Değerlendirme ve Sonuç.....	31
KAYNAKLAR.....	34
EK TABLOLAR.....	35

Giriş ¹

Ülkeler itibariyle benzer göstergeler kullanılarak oluşturulan ve genelde ülkelerin yatırım ortamının kalitesini belirlemeye çalışan rekabet gücü veya iş/yatırım ortamı endeksleri ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki, son yıllarda sıkça gündeme getirilmektedir. Bazı uluslararası resmi ve özel kuruluşlarca hesaplanan bu endeksler çok çeşitli göstergelerin bileşiminden elde edilmektedir. Bu endeksler, kişi başına gelir, işgücü maliyeti, enflasyon oranı, kamu maliyesi, eğitim seviyesi, işgücünün kalitesi gibi ekonomik göstergelerin yanısıra, o ülkedeki yargı ve hukuk düzeni, özel mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeler, işe giriş ve çıkış koşulları, yeni firma kurma koşulları ve maliyetleri, vergi prosedürleri, dış ticarete ilişkin işlemlerin sayısı, yolsuzluk ve rüşvetin yaygınlığına ilişkin göstergeleri de kullanmaktadırlar.

Türkiye, rekabet gücü veya iş/yatırım ortamı endekslerinde genelde alt sıralarda yer almakta, ve bu durum ülkedeki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının düşük olmasının temel gerekçelerinden biri olarak gösterilmektedir. Son yıllarda, doğrudan yabancı sermaye yatırım girişlerini artırmak amacıyla, yatırım ortamının iyileştirilmesine ve bu çerçevede hukuki ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine özel bir önem verilmektedir. Bu çabanın haklılığını test edebilmek için, rekabet gücü endekslerinin yatırım ortamı ile ilgili alt bileşenlerinin iyi incelenmesi ve Türkiye'nin zayıf yönlerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, yabancı sermaye yatırımları açısından başarılı olan ülkeler ile yapılacak karşılaştırmalar ile de bu hususların gerçekte belirgin bir etkiye sahip olup olmadığı test edilecektir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, seçilen 25 ülkenin yabancı sermaye performansları kısaca değerlendirilecektir. Bu çerçevede, yabancı sermaye stoku, yabancı sermaye yatırım projeleri ve yabancı sermaye stokunun sektörel dağılımına ilişkin bilgiler verilecektir. İkinci bölümde, çeşitli kuruluşlar tarafından yayınlanan rekabet gücü, iş ortamı ve yatırım ortamına ilişkin çalışmalar kısaca değerlendirildikten sonra, Dünya Bankası Grubu tarafından geliştirilen "İş Ortamı (Doing Business)" çalışması ayrıntılı olarak incelenecektir. 155 ülkeyi kapsayan "İş Ortamı" sıralaması ve bu sıralamayı belirleyen 10 alt gruptaki göstergeler incelenerek, Türkiye'nin gelişmiş ve gelişmekte olan 24 ülkeye karşı zayıf ve güçlü yanları belirlenmeye çalışılacaktır. Üçüncü bölümde, UNCTAD tarafından geliştirilen ve 140 ülkenin kapsandığı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Potansiyel Endeksi incelenecektir. Ülkelerin çeşitli alanlardaki gelişmişlik seviyesini ve yabancı sermaye yatırımları açısından potansiyel avantajlarını gösteren bu endeks yardımıyla, Türkiye'nin rakip ülkelere göre nispi pozisyonu değerlendirilecektir. Dördüncü bölümde, Türkiye'nin rakibi konumundaki ülkelere iş ortamı, yabancı sermaye potansiyeli ve performansı karşılaştırılarak, Türkiye'nin zayıf ve güçlü yanları belirlenmeye çalışılacaktır.

Birinci Bölüm

1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları:

Günümüzde gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek için yoğun çaba göstermektedirler. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla, bu ülkeler ilave dış sermaye, yeni teknoloji, know-how, yeni yönetim becerisi, pazarlama katkısı, ihracat, üretim ve istihdam artışı sağlamayı amaçlamaktadırlar.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır ². Doğrudan yabancı sermaye yatırımları portföy

¹ Bu çalışmada yer alan görüşler yazarına aittir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın görüşlerini yansıtmaz.

² Rıdvan Karluk "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Katkısı" Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, T.C.Merkez Bankası, 2001.

yatırımlarından farklı olarak marka, teknoloji, işletmecilik bilgisi yanısıra yatırımcıya yatırımını kontrol etme yetkisi de sağlamaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkeler için öncelikle yatırımları için ek dış kaynak olmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sermaye birikimini hızlandırması "kaynak dağılımı etkinliği", üretimi artırması "üretim etkinliği", artan üretime bağlı olarak üretim faktörlerinin aldıkları paydaki değişim ise "dağılım etkisi" olarak ifade edilmektedir. Yatırımı kontrol etme yetkisinin yabancı da olması nedeniyle, doğrudan yabancı sermaye yatırımının "bağımsızlık etkisi" de sözkonusu olmaktadır³.

Ülkenin sahip olduğu ucuz ve kalifiye işgücü, hammadde kaynakları, iç pazarın büyüklüğü, gelişmiş pazarlara yakınlığı ve ulaştırma-haberleşme imkanları doğrudan yabancı sermaye girişlerini etkileyen önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, ülkedeki makroekonomik istikrar, yabancı sermaye mevzuatı, ülkenin sağladığı teşvikler, vergi politikası ve vergi oranları ile dış ticaret politikaları yabancı yatırımcıların kararlarını etkileyen temel faktörlerdir⁴. Son yıllarda, ekonomide genel olarak yatırımların ve büyümenin özel olarak ta doğrudan yabancı sermaye girişlerinin artırılabilmesi için yatırım ortamının/iş ortamının iyileştirilmesi gerektiği öncelikli bir konu olarak öne çıkmış bulunmaktadır. Bu çerçevede, girişimciliğin, ticaret ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılması, devlet kontrolünün ağırlığının azaltılması, piyasalarda rekabetçi bir yapı ve işleyişin sağlanması, yargı sisteminin etkinleştirilmesi, mevzuat uygulamalarının yeknesak ve öngörülebilir olması, mal, işgücü ve finans piyasalarında idari engellerin azaltılması yönündeki girişimler ağırlık kazanmaktadır.

1.2. Ülkeler İtibariyle Yabancı Sermaye Stoku ve Yabancı Sermaye Girişleri:

1980'li yıllarda ülke ekonomilerinin artan ölçüde dışa açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirmenin yaygınlaşması ve firma birleşme ve devirlerine yönelik teşvik edici düzenlemeler yabancı sermaye yatırımlarının ivme kazanmasına katkıda bulunmuştur. 1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliğinin dağılması ve Çin'in artan ölçüde Dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları yabancı sermaye yatırımlarının hızlanmasını sağlamıştır.

1990 yılında, Dünya genelinde yabancı sermaye stoku 1.769 milyar dolar iken, 2004 yılında bu tutar 8.895 milyar dolara yükselmiştir⁵. Bu dönemde, en belirgin gelişme, yabancı sermaye yatırımının daha önce yasak veya çok sınırlı olduğu Rusya, Polonya, Macaristan ve Romanya'ya yabancı sermaye girişlerinin hız kazanmasıdır. Diğer bir gelişme de, Çin'e yönelik yabancı sermaye girişlerinin artış göstermesidir. Nitekim, 1990-2004 döneminde, Çin, Hong-Kong, Rusya, Macaristan, Polonya ve Romanya'nın yabancı sermaye stoku içindeki payı yüzde 3.8'den (67 milyar dolar) yüzde 10.6'ya (939 milyar dolar) yükselmiştir. Bu dönemde, ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa ve Hollanda'nın yabancı sermaye stoku içindeki payları yüzde 55.3'ten yüzde 43.4'e gerilemiştir. 1990-2004 döneminde, Türkiye'de mevcut yabancı sermaye stoku 11 milyar dolardan, 35 milyar dolara yükselmiş, ancak dünya genelindeki yabancı sermaye stoku içindeki payı yüzde 0.62'den yüzde 0.39'a gerilemiştir. Böylece, Türkiye 2004 yılında incelenen 25 ülke içinde 22. sırada yer almıştır. Ancak, Türkiye'de firmaların, makroekonomik istikrarsızlık ve vergi düzenlemeleri nedeniyle, doğrudan yabancı sermaye yerine sermaye benzeri kredi kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Nitekim, yapılan bir çalışmaya göre, özel imalat sanayi üretimi içinde yabancı sermayeli firmaların, yabancı sermaye istatistiklerinin aksine, önemli bir pay aldıkları görülmektedir⁶.

UNCTAD verilerine göre, dünya genelinde 2004 yılında yabancı sermaye stokunun GSYİH'ya oranı yüzde 21.7 olarak hesaplanmaktadır. İncelenen 25 ülke için bu oran yüzde

³ Ferit Kula "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız, R.Hakan Özyıldız,"Doğrudan Yabancı sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü", Hazine Dergisi, Temmuz 1998, Sayı:11.

⁵ UNCTAD, World Investment Report 2005.

⁶ Ercan Türkan,"Türkiye'de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı",TCMB, 19 Ocak 2005.

40.8'dir. Yabancı sermaye stokunun GSYİH'ya oranının yüksekliği açısından ilk sırayı alan ülkeler, Hong-Kong, İrlanda, Hollanda, Macaristan, Şili, Malezya ve İngiltere'dir. Endonezya, Hindistan, G.Kore, Türkiye, ABD, Almanya ve İtalya, yabancı sermaye stokunun GSYİH'ya oranının en düşük olduğu ülkelerdir.

2002-2004 döneminde, dünya genelinde yıllık ortalama yabancı sermaye girişi 665.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve incelenen 25 ülkenin, bu dönemde yabancı sermaye girişinden aldığı pay yüzde 61 olmuştur. Son üç yılda, ABD, Çin, İngiltere, Fransa ve İspanya en fazla yabancı sermaye çeken ülkelerin başında gelmektedir. En zayıf performans gösteren ülkeler ise, sırasıyla, Endonezya, Yunanistan ve Türkiye'dir.

Tablo:1- Ülkeler İtibariyle Yabancı Sermaye Stoku ve Yabancı Sermaye Yatırım Projeleri

	Yabancı Sermaye Stoku				2002-2004 Ortalaması			
	Milyar Dolar		2004		Yabancı Sermaye Girişi			Yab.Ser. Projesi(1)
	1990	2004	GSYİH'ya Oran (%)	Sıra	Milyar \$	Sab.Sermaye Yatırımına Oran		Adet
						Yüzde	Sıra	
1.ABD	395	1.474	12.6	21	74.7	3.6	21	527
2.Kanada	113	304	30.5	10	11.4	10.4	14	227
3.Hong-Kong, Çin	45	457	277.6	1	19.1	52.6	2	90
4.İngiltere	204	772	36.3	8	40.9	12.7	10	407
5.İrlanda	42	229	126.3	2	21.7	67.1	1	119
6.Almanya	111	348	12.9	20	13.1	3.9	20	214
7.Malezya	10	46	39.3	6	3.4	14.8	8	129
8.Hollanda	69	429	74.2	3	13.2	14.5	9	75
9.Şili	10	54	58.2	5	4.8	28.4	3	51
10.G.Kore	5	55	8.1	23	4.8	2.6	23	90
11.İspanya	66	347	34.9	9	30.4	15.7	6	203
12.Portekiz	11	64	39.0	7	3.2	9.3	15	56
13.Fransa	87	535	26.5	12	38.6	12.1	12	161
14.Macaristan	1	60	60.7	4	3.1	16.7	5	211
15.Polonya	0	61	25.4	13	4.8	12.2	11	158
16.İtalya	60	221	13.1	19	15.9	5.7	18	102
17.Meksika	22	183	27.0	11	14.4	11.2	13	150
18.Romanya	0	18	25.2	14	2.8	20.3	4	132
19.Rusya	0	98	16.9	16	7.7	9.0	17	337
20.Yunanistan	6	27	13.2	18	0.8	1.4	24	41
21.Çin	21	245	14.9	17	55.6	9.1	16	1.136
22.Türkiye	11	35	11.7	22	1.9	4.4	19	60
23.Endonezya	9	11	4.4	25	0.2	0.3	25	50
24.Hindistan	2	39	5.9	24	4.3	3.2	22	464
25.Brezilya	37	151	25.2	15	15.0	15.4	7	240
25 ÜLKE GENELİ	1.337	6.263	40.8		405.7	14.3		5.431
DÜNYA TOPLAMI	1.769	8.895	21.7		665.6	8.8		8.252

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2005.

(1) Açıklanan ve gerçekleştirilen yeni yatırım/genişlemeye yönelik yabancı sermaye yatırım projeleri.

2002-2004 döneminde doğrudan yabancı sermaye yatırım girişlerinin sabit sermaye yatırımlarına oranı daha farklı bir görünüm arz etmektedir. Dünya genelinde bu oran UNCTAD tarafından yüzde 8.8 olarak hesaplanmaktadır. İncelenen 25 ülkenin ortalaması ise yüzde 14.3'dür. Sabit sermaye yatırımlarına oran olarak yabancı sermaye yatırımlarının en yüksek olduğu ülkeler, sırasıyla, İrlanda, Hong-Kong, Şili, Romanya, Macaristan, İspanya ve Brezilya'dır. Bu oranın düşük olduğu ülkeler ise, sırasıyla, Endonezya, Yunanistan, Kore, Hindistan, ABD, Almanya ve Türkiye'dir.

2002-2004 döneminde, dünya genelinde, ortalama 8.252 adet yeni yatırım veya genişlemeye yönelik yabancı sermaye yatırım projesi gerçekleştirilmiş veya açıklanmıştır. Yatırım projelerinin ülkeler itibariyle dağılımı incelendiğinde, bazı ülkelerin son yıllarda belirgin bir cazibe merkezi olduğu görülmektedir. Yeni yatırım projelerinin sayısı dikkate alındığında, incelenen ülkeler içinde, Çin, ABD, Hindistan, İngiltere ve Rusya ilk beş sırayı almaktadır. 2004

yılında toplam yabancı sermaye stoku içindeki payı yüzde 2.75 olan Çin, yabancı sermaye yatırım projeleri içinde yüzde 13.77'lik pay ile ilk sırayı almakta ve diğer ülkelere göre belirgin bir farklılaşma göstermektedir. Benzer eğilim, Hindistan ve Rusya için de gözlenmektedir. Brezilya, yabancı sermaye girişi yanısıra yabancı sermaye proje sayısı açısından da 6. sırada yer alarak olumlu bir performans göstermiştir. Türkiye ise, 60 adet yabancı sermaye yatırım projesi ile düşük bir performans göstermiş ve 25 ülke içinde 21. sırada yer almıştır.

Sanayileşmiş ülkeler içinde, yabancı sermaye stokunun GSYİH'ya oranı ve yabancı sermaye girişlerinin sabit sermaye yatırımlarına oranı açısından en olumlu performansı İrlanda, Hollanda, İspanya ve İngiltere göstermiştir. Genelde sermaye ihraç eden, ABD, Almanya ve İtalya son sıralarda yer almaktadırlar. Uzak Doğu Asya'dan Hong-Kong ve Malezya, yeni AB üyesi ülkeler içinde Macaristan, Latin Amerika'dan da Şili ve Brezilya olumlu performans göstermişlerdir. Yunanistan ve İtalya, yabancı sermaye stoku, yabancı sermaye girişi ve yabancı sermaye yatırım proje sayısı açısından en zayıf performansı gösteren ülkelerdir. Son yıllarda, yabancı sermaye yatırımlarının hız kazandığı Çin'de gerek yabancı sermaye stokunun GSYİH'ya oranı gerek yabancı sermaye girişlerinin sabit sermaye yatırımlarına oranı halen diğer ülkelere göre oldukça düşük seviyede bulunmaktadır. Bu durum, Çin ekonomisindeki hızlı büyümede belirgin etkenin iç yatırımlar olduğuna işaret etmektedir. Hızlı bir büyüme süreci gösteren Güney Kore'de, yabancı sermayeye ilişkin göstergeler zayıf bir performansa işaret etmektedir. Bu durum, Güney Kore'deki hızlı ekonomik gelişmede de, iç dinamiklerin, sanayileşme stratejisi ve ticaret politikalarının daha etkili olduğunu göstermektedir.

1.3. Yabancı Sermaye Yatırım Stoku ve Girişlerinin Sektörel Dağılımı:

Ekonomilerin gittikçe dışa açılması, sermaye hareketlerine ve yabancı sermaye yatırımlarına yönelik sınırlandırmaların azaltılması ve özelleştirmenin yaygınlaşması yabancı sermaye yatırımlarının artışına katkıda bulunurken, bu yatırımların sektörel dağılımında da önemli bir değişime neden olmuştur. UNCTAD tarafından yapılan tahminlere göre, dünya yabancı sermaye yatırım stokunun sektörel dağılımı Tablo: 2'de verilmektedir. Bu tabloda, UNCTAD verilerinde hizmetler sektörüne dahil edilmiş olan ve önemli bir bölümü Hong-Kong menşeli yatırım holding şirketlerinden kaynaklanan iş ve yatırım ortaklıklarına (Business Activities) ait yabancı sermaye yatırım stoku genel toplamdan çıkartılarak ara toplam hesaplanmış ve sektörel yüzde paylar buna göre hesaplanmıştır.

1990-2003 döneminde, dünya yabancı sermaye yatırım stokunun sektörel dağılımı incelendiğinde, tarım ve madencilik gibi temel üretim sektörleri ile imalat sanayi sektörlerinin payında düşüş, hizmetler sektörünün payında ise artış gözlenmektedir. İmalat sanayi alt sektörleri içinde taşıt araçları sektörünün payı artarken, tekstil-giyim, kimya, makina ve elektrikli makina-elektronik ürünler sektörlerinin paylarında gerileme meydana gelmiştir. Hizmetler sektörü içinde payı belirgin ölçüde artan alt sektörler, elektrik-gaz-su ve ulaştırma-depolama-haberleşme sektörleri olmuştur. Diğer alt sektörler ise, genelde paylarını korumuşlardır. Sektörel dağılımlar hesaplanırken hizmetler sektöründen ve genel toplamdan çıkartılan iş ve yatırım ortaklıklarına (business activities) ait yabancı sermaye stoku, bu dönemde 10 kattan fazla artış göstererek 1.283 milyar dolara ulaşmıştır.

Yabancı sermaye stoku (iş ve yatırım ortaklıkları hariç) içinde, 1990-2003 döneminde gelişmiş ülkelerin payı 3.3 puan azalarak yüzde 77.6'ya gerilemiş, gelişmekte olan ülkelerin payları ise yüzde 22.4'e yükselmiştir. Gelişmiş ülkelerde toplam yabancı sermaye stoku içinde, temel üretim sektörleri ve imalat sanayinin payı belirgin bir şekilde gerilerken, hizmetler sektörünün payı 15.8 puan artarak yüzde 61'e çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise farklı bir eğilim gözlenmiştir. Bu ülkelerde, temel üretim sektörünün payı yüzde 7.7'den yüzde 10.1'e, imalat sanayinin payı yüzde 47.2'den yüzde 48.3'e yükselmiş, hizmetler sektörünün payı ise yüzde 45.1'den yüzde 41.7'ye gerilemiştir. Bu eğilim, gelişmekte olan ülkelerin ucuz işgücü ve hammadde kaynaklarına sahip olmaları nedeniyle artan ölçüde dünya mal üretim merkezine dönüşüklerine işaret etmektedir.

2001-2003 döneminde doğrudan yabancı sermaye girişlerinin sektörel dağılımı incelendiğinde, imalat sanayi sektörüne yönelik girişlerin toplam yabancı sermaye yatırımları içindeki payı belirgin bir şekilde azalırken, hizmetler sektörünün payı artış göstermiştir. Nitekim, 1989-1991 döneminde yabancı sermaye girişleri içinde yüzde 41.7 paya sahip olan imalat sanayinin payı, 2001-2003 döneminde yüzde 30.6'ya gerilemiş, hizmetler sektörünün payı ise yüzde 50.2'den yüzde 60'a yükselmiştir. Hizmetler sektörü içinde, özellikle, elektrik-gaz-su sektörü ile ulaştırma-depolama ve haberleşme sektörüne güçlü bir yöneliş söz konusudur. Dünya genelinde, elektrik-gaz üretim ve dağıtımını ile haberleşme sektörünün özel kesime ve yabancı sermayeye açılması ve özelleştirmeler bu sektörler için yabancı sermaye girişlerini hızlandırmıştır. Bu sektörlerin, imalat sanayine göre dış rekabete daha kapalı olması da bunda etkili olmuştur. Yabancı sermaye girişleri, imalat sanayi sektörü içinde, taşıt araçları ve elektrikli makineler-elektronik ürünler sektöründe önemini korumaya devam etmektedir.

Tablo: 2- Sektörler İtibariyle Dünya Yabancı Sermaye Stoku ve Girişleri

	Yabancı Sermaye Stoku				Yab.Ser.Girişi	
	1990		2003		2001-2003	
	Milyar Dolar	Yüzde Pay	Milyar Dolar	Yüzde Pay	Milyar Dolar	Yüzde Pay
1.TEMEL ÜRETİM SEKTÖRLERİ (Tarım, Madencilik)	170.1	10.9	594.3	8.10	51.6	9.44
2.İMALAT SANAYİ	745.6	44.67	2.876.1	39.18	167.2	30.58
Gıda, İçki, Tütün	76.8	4.61	243.4	3.32	15.1	2.76
Tekstil, Giyim, Deri	27.5	1.65	57.6	0.78	3.7	0.68
Kimyasal Ürünler	160.8	9.63	515.7	7.02	19.3	3.53
Metal Ürünleri	62.6	3.75	178.7	2.43	10.0	1.83
Makina Sanayi Ürünleri	54.8	3.28	161.1	2.19	13.1	2.40
Elektrikli Mak+Elektronik Ür.	85.6	5.13	279.8	3.81	11.9	2.18
Taşıt Araçları	53.2	3.19	290.9	3.96	11.9	2.18
Diğer ve Sektörü Belirsiz	224.3	13.44	1.148.9	15.65	82.2	15.03
3.HİZMETLER (1)	753.5	45.14	3.870.7	52.73	328.0	59.99
Elektrik, Gaz, Su	9.6	0.58	185.9	2.53	24.3	4.44
İnşaat	21.2	1.27	95.4	1.30	5.2	0.95
Ticaret	215.6	12.92	920.8	12.54	49.0	8.96
Otelcilik, Lokanta	24.3	1.46	90.6	1.23	2.7	0.49
Ulaştırma, Depolama,Hab.	27.4	1.64	445.0	6.06	75.8	13.86
Finans	353.6	21.18	1.555.1	21.18	114.1	20.87
Diğer ve Sektörü Belirsiz	101.8	6.10	577.9	7.87	56.9	10.41
4.ARA TOPLAM (1+2+3)	1.669.2	100.00	7.341.1	100.00	546.8	100.00
5.İŞ VE YATIRIM ORTAKLIĞI (1)	121.6		1.283.1		133.0	
6.SEKTÖRÜ BELİRSİZ	13.1		136.2		18.8	
GENEL TOPLAM (4+5+6)	1.803.9		8.760.4		698.6	
GELİŞMİŞ ÜLKELER	1.350.3	80.90	5.694.9	77.58	385.8	70.56
1.Temel Üretim Sektörleri	145.4	10.76	428.8	6.51	34.3	8.89
2.İmalat	595.1	44.07	2.081.6	31.62	96.4	24.99
3.Hizmetler (1)	609.8	45.16	3.184.5	60.99	255.1	66.12
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	318.8	19.10	1.646.2	22.42	161.0	29.44
1.Temel Üretim Sektörleri	24.7	7.74	165.5	10.05	17.3	10.75
2.İmalat	150.4	47.18	794.4	48.26	70.8	43.98
3.Hizmetler (1)	143.7	45.08	686.3	41.69	72.9	45.28

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2005. Annex Table: A.I.4, sh.260, Table:A.I.6 sh.262.

(1)Hizmetler sektöründen iş ve yatırım ortaklıkları (Business Activities) çıkarılmıştır. UNCTAD tarafından hazırlanan tabloda bu alt sektör (Business Activities) hizmetler sektörü içinde yer almaktadır. Ancak, bu alt sektördeki yabancı sermaye yatırımının büyük kısmı Hong-Kong'da yatırım holding şirketlerine ait bulunmaktadır.

Not:Sektörel yüzde paylar ara toplama göre hesaplanmıştır.

1989-1991 döneminde yabancı sermaye yatırım girişlerinden gelişmekte olan ülkelerin aldığı pay yüzde 19.1 iken, bu pay 2001-2003 döneminde yüzde 29.4'e yükselmiştir. Ancak, gelişmekte olan ülkelere de temel üretim sektörleri ile imalat sanayi sektörüne yönelik yabancı sermaye girişlerinin payı belirgin bir şekilde azalırken, hizmetler sektörüne yönelik girişlerin payı artış göstermiştir. 1989-1991 döneminde gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımı girişlerinin yüzde 12.0'ı temel üretim sektörleri, yüzde 54.3'ü imalat sektörü ve yüzde 33.7'si hizmetler sektörüne aittir. Bu paylar, 2001-2003 döneminde, sırasıyla, yüzde 10.8, yüzde 44.0 ve yüzde 45.3 olarak gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı

sermaye girişleri, ulaştırma-haberleşme, bankacılık, ticaret, taşıt araçları, elektrikli makinalar-elektronik ve elektrik-gaz sektörlerinde yoğunlaşmaya başlamıştır.

İkinci Bölüm

2.1. Yatırım Ortamı/İş Ortamı/Rekabet Gücüne İlişkin Endeksler:

Ülkelerin rekabet güçlerinin, yatırım ve iş ortamlarının değerlendirildiği çeşitli gösterge ve endeksler yayınlanarak, ülkelerarası karşılaştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmada, uluslararası alanda sıkça kullanılan ve doğrudan yabancı sermaye yatırım girişleri ile ilişkili olduğu düşünülen bazı endeksler ve sıralamalar konusunda bilgi verilecektir. Seçilen endeks ve sıralamalar ve bunları yayınlayan kuruluşlar hakkında bilgiler aşağıda özetlenmektedir.

Tablo: 3 – Yatırım Ortamı/ İş Ortamı/ Rekabet Gücü Endeksleri

Yayın Adı	Yayılayan Kuruluş/Kişi	Ülke Sayısı	Yöntem/Kaynak	Kullanılan Veriler
1.Dünya Rekabet Yıllığı (World Competitiveness Yearbook) (WCY)	Institute for Management Development	49	Uluslararası Kuruluşların veri kaynakları ve Şirket Yöneticilerine Anket uygulaması.	Uluslararası ticaret ve yatırım, kamu maliyesi, eğitim, verimlilik, altyapı kalitesi, kurumsal çerçeve, çalışma-rekabet-sermaye piyasası düzenlemeleri, şirket yönetimi uygulamaları.
2.Global Rekabet Raporu (Global Competitiveness Report) (GCR)	World Economic Forum	80	Anket uygulaması ve ekonomik/sosyal göstergeler.	Krediye erişim, hukuk uygulamaları, rüşvet, yurtiçi rekabet, işçi ilişkileri, kurumsal yönetim, çevre politikaları, ekonomik performans, uluslararası ticaret ve yatırımlar, kamu maliyesi, eğitim, teknolojik buluş, bilgi-haberleşme teknolojisi.
3.Ekonomik Özgürlük Endeksi (Index of Economic Freedom) (IEF)	The Heritage Foundation ve the Wall Street Journal	161	Çeşitli kamu ve özel kaynaklardan yararlanılarak yapılan uzman değerlendirmeleri.	Ticaret politikası, mali yükler, devlet müdahaleleri, para politikası, yabancı yatırımlar, bankacılık-finance, ücret-fiyat, mülkiyet hakları, firmalara ilişkin düzenlemeler ve kayıt dışı ekonomi.
4.Yabancı Yatırım Güven Endeksi (FDI Confidence Index) (FDI-CI)	A.T. Kearney	60	1000 adet global şirket yöneticisinin değerlendirmeleri.	Sadece toplulaştırılmış endeks yayınlanmaktadır.
5.Doing Business (İş Yapma Ortamı) (DB)	The World Bank Group	155	Küçük-orta ölçekli sanal yerli bir firma esas alınmaktadır. Mevcut kanun ve düzenlemelerin değerlendirilmesi, kamu görevlileri, avukat,danışman, diğer profesyonel yöneticilerin görüşleri.	Firma kuruluşu, lisans ve izin alınması, işe alma/işten çıkarma, emlak alım/kayıt, kredi temini, yatırımcı koruması, vergi ödeme, dış ticaret, ticari sözleşme koruması, firma kapama/iflasa ilişkin işlem sayıları, kullanılan zaman ve karşılaşılan maliyetler.
6.Yabancı Sermaye Yatırım Potansiyel Endeksi (FDI Potential Index) (FDI-POT-I)	UNCTAD	140	Ülkelerin ekonomik ve yapısal göstergeleri kullanılıyor.	Kişi başına gelir, telekom altyapısı, kişi başına ticari enerji kullanımı, ARGE harcamalarının milli gelire oranı, yüksek öğretimdeki öğrencilerin toplam nüfusa oranı, ülke riski, doğal kaynak ihracatının dünya toplamı içindeki payı, otomobil ve elektronik ithalatının dünya toplamı içindeki payı, hizmet ihracatının dünya toplamı içindeki payı, yabancı sermaye stokunun dünya toplamı içindeki payı.

Kaynak: The World Bank Group, Doing Business in 2005 ve UNCTAD, World Investment Report 2005.

Ülkelere ilişkin endeks ve sıralamalar oluşturulurken, ekonomik ve sosyal göstergelerin yanısıra firmaların faaliyette buldukları yasal ve idari ortam, firmaların karşılaştıkları ticari düzenlemeler, işçi-işveren ilişkileri, bankacılık-sermaye piyasası-vergi düzenlemeleri ve fiili uygulamalar değerlendirilmektedir. Değerlendirmeler, uluslararası kuruluşların verileri, mevzuat incelemesi, şirket yöneticilerine-piyasa profesyonellerine ve kamu görevlilerine uygulanan anket bilgileri esas alınarak yapılmaktadır.

Seçilen ülkelerin 25 ülke içindeki sıralamaları, yukarıda yer alan endekslere göre, karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmektedir. FDI Güven Endeksi (FDI-CI) puanları seçilen 25 ülke için temin edilemediğinden, bilgi elde edilebilen 20 ülkenin sıralaması verilmiştir. Tablonun incelenmesinden görüleceği gibi, ülkelerin her bir endekse göre farklı sıralanmaları söz konusu olmakla birlikte, endekslerin ilk 5 ve son 5 ülkeleri arasında önemli bir benzerlik gözlenmektedir. FDI Güven Endeksi sıralaması ise çok farklı bir yapı arz etmektedir.

Tablo: 4 – Yatırım Ortamı/ İş Ortamı/ Rekabet Gücü Endekslerinde Ülke Sıraları (25 Ülke)

	2005					2003 FDI Potential Index	2004 FDI Perform. Index (1)
	World Competitiveness Yearbook	Global Competitiveness Report	Index of Economic Freedom	FDI Confidence Index	Doing Business		
1.ABD	1	1	5	2	1	1	23
2.Kanada	3	6	6	13	2	3	17
3.Hong-Kong	2	8	1	7	3	8	2
4.İngiltere	7	3	3	4	4	2	12
5.İrlanda	4	7	2		5	5	1
6.Almanya	8	2	8	5	6	4	24
7.Malezya	9	9	18	12	7	14	8
8.Hollanda	5	4	7	19	8	6	10
9.Şili	6	12	4		9	19	3
10.G.Kore	10	10	15	16	10	9	19
11.İspanya	14	11	10	11	11	10	7
12.Portekiz	16	13	12		12	15	15
13.Fransa	11	5	14	6	13	7	14
14.Macaristan	13	15	11	15	14	17	6
15.Polonya	24	18	13	10	15	18	11
16.İtalya	20	16	9	8	16	11	18
17.Meksika	23	23	17	17	17	20	13
18.Romanya	22	24	25		18	23	4
19.Rusya	21	25	24	9	19	12	16
20.Yunanistan	18	17	16		20	13	24
21.Çin	12	21	20	1	21	16	5
22.Türkiye	17	20	21		22	22	20
23.Endonezya	25	22	23	18	23	25	25
24.Hindistan	15	14	22	3	24	24	22
25.Brezilya	19	19	19	14	25	21	9
Toplam Ülke Sayısı	60	116	161	60	155	140	140

Kaynak: The World Bank Group, Doing Business in 2005.

UNCTAD, World Investment Report-2005.

A.T. Kearney, FDI Confidence Index, the Global Business Policy Council, October 2004, Volume 7.

IMD, World Competitiveness Yearbook 2005.

World Economic Forum, The Business Competitiveness Index.

Index of Economic Freedom, <http://www.heritage.org>.

(1)Yabancı Sermaye Performans Endeksi. UNCTAD tarafından hesaplanmaktadır. Ülkenin dünya yabancı sermaye girişinden aldığı payın, ülke GSYİH'nin dünya hasılası içindeki payına oranından elde edilmektedir.

Yatırım ortamı/iş ortamı/rekabet gücü endeksleri ile UNCTAD tarafından geliştirilen Yabancı Sermaye Performans Endeksi (FDI-PER-I) ülke sıralamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi yararlı olacaktır. Yabancı Sermaye Performans Endeksi (FDI-PER-I), ülkenin dünya yabancı sermaye girişinden aldığı payın, ülke GSYİH'sinin dünya hasılası içindeki payına oranlanmasıyla elde edilmektedir. FDI-PER-I ile diğer endeksler arasındaki ilişkiyi test etmek için sıra korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Sıra korelasyon katsayıları 25 ülkenin tümü ve gelişmiş ülkeler dışında kalan ve Türkiye ekonomisi ile daha fazla benzerlik gösteren 13 ülke için

(Malezya, Şili, Güney Kore, Macaristan, Polonya, Meksika, Romanya, Rusya, Çin, Türkiye, Endonezya, Hindistan ve Brezilya) ayrı, ayrı hesaplanmıştır.

25 ülkenin Yabancı Sermaye Performans Endeksi (FDI-PER-I) sıralaması ile 5 endekste ki ülke sıralamaları arasında, genelde anlamlı ancak yeterince güçlü olmayan bir ilişki gözlenmiştir. En güçlü ve anlamlı ilişki, Yabancı sermaye Performans endeksi sıralaması ile İş Ortamı (DB) sıralaması arasında elde edilmiş ve sıra korelasyon katsayısı 0.675 olarak hesaplanmıştır. Yukarıda sayılan 13 ülke için hesaplanan sıra korelasyon katsayıları ise, 25 ülke için hesaplanana göre önemli ölçüde düşük ve anlamsız bulunmuştur. 13 ülke için yapılan testlerde de, yine en güçlü ilişki "İş Ortamı" sıralamasında elde edilmiştir.

Tablo-5- FDI-PER-I Sıralaması ile Diğer Endeks Sıralamaları Arasındaki Korelasyon

	Sıra Korelasyon Katsayısı		25 Ülke İçinde		25 Ülke İçinde Türkiye'nin Sırası
	25 Ülke	13 Ülke	İlk Sırada Yer Alan	Son Sırada Yer Alan	
FDI-PER-I (Yab.Ser.Performans En.)			İrlanda	Endonezya	20
1. WCY (Dünya Rekabet Yıllığı)	0.645	0.412	ABD	Endonezya	17
2. GCR (Global Rekabet Raporu)	0.510	0.093	ABD	Rusya	20
3. IEF (Ekonomik Özgürlük Endeksi)	0.606	0.357	Hong-Kong	Romanya	21
4. DB (İş Ortamı)	0.675	0.478	ABD	Brezilya	22
5. FDI-POT-I (Yab.Ser.Potansiyel En.)	0.582	0.275	ABD	Endonezya	22

2.2. "İş Ortamı" ve Alt Göstergelerine İlişkin Karşılaştırma ve Değerlendirmeler:

Bu bölümde, Yabancı Sermaye Performans Endeksi ile daha güçlü bir ilişkisi olduğu gözlemlenen "İş Ortamı" sıralaması detaylı olarak incelenecektir. "İş Ortamı" sıralaması 155 ülkeyi kapsamakta ve ülkeler 10 alt bileşende yer alan 39 göstergeden yararlanılarak sıralanmaktadır⁷. Genelde hukuki ve kurumsal alt yapı ile ilgili göstergelerin kullanıldığı ve Dünya Bankası Grubu tarafından geliştirilen "İş Ortamı (Doing Business)" sıralamasından yararlanılarak Türkiye'nin, seçilen ülkelere göre, zayıf ve güçlü yönleri belirlenmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada, yabancı sermaye yatırımı konusunda genelde başarılı 24 gelişmekte olan ve gelişmiş ülke göstergeleri ile Türkiye'nin göstergeleri karşılaştırılarak değerlendirme yapılacaktır.

Yabancı sermaye stoku ve akımları incelendiğinde, Türkiye'nin yabancı sermaye konusundaki performansının yetersiz olduğu görülmektedir. Uzun süreden beri oldukça liberal bir yabancı sermaye mevzuatına sahip olunmasına karşın, makroekonomik istikrarsızlık, hukuki ve kurumsal alt yapının yetersiz olması Türkiye'nin yabancı sermaye çekme konusunda başarısız olmasının nedenleri olarak gösterilmektedir. "İş Ortamı" ve bunu oluşturan alt bileşenlerin incelenerek, Türkiye'nin mevcut kurumsal ve hukuki yapısının diğer ülkelerle karşılaştırılması ve bu yapının yabancı sermaye performansı üzerindeki etkisinin analiz edilmesi yararlı görülmektedir.

a.Ülkelerin Sıralaması ve Ülkelerin Ekonomik Özellikleri:

Seçilen ülkelerin 155 ülke içindeki "İş Ortamı" sıralamaları ve bu ülkelerin nüfus, kişi başına gelir ve ekonomideki kayıt dışılığın oranına ilişkin bilgiler Tablo: 6'da verilmektedir. Türkiye, "İş Ortamı" sıralamasında 155 ülke arasında 93. sırada yer almaktadır. İncelenen 25 ülke içinde 22. sırada yer alırken, nüfus açısından 9., kişi başına gelir açısından ise 19. sırada bulunmaktadır. Türkiye, 25 ülke içinde kayıt dışı ekonominin GSMH'ya oranının en yüksek olduğu 4. ülkedir.

İncelenen 25 ülkenin "İş Ortamı" sıralaması ile kişi başına gelir sıralaması arasında oldukça güçlü bir ilişki gözlenmektedir. Bu iki değişken arasındaki sıra korelasyonu katsayısı 0.757 olarak hesaplanmıştır. Bu ilişkinin, 13 ülke için yapılan hesaplamalarda da oldukça güçlü

⁷ World Bank, Doing Business in 2005.

olduğu gözlenmektedir (sıra korelasyon katsayısı 0.753). Diğer bir ifadeyle, kişi başına geliri yüksek olan ülkeler "İş Ortamı" sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar. Ancak, Şili (kişi başına geliri 4.910 dolar), Malezya (4.650 dolar) ve Güney Kore (13.980 dolar) üst sıralarda yer alırken, kişi başına geliri daha yüksek olan İtalya (26.120 dolar) ve Yunanistan (16.610 dolar) alt sıralarda bulunmaktadır.

"İş Ortamı" ile kayıt dışı ekonominin büyüklüğü arasında da ters bir ilişki bulunduğu gözlenmektedir. Kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu ülkeler "İş Ortamı" sıralamasında altlarda yer almaktadır. Bu iki değişken arasındaki sıra korelasyonu katsayısı, 25 ülke için 0.695 olarak hesaplanmıştır. Ancak, 13 ülke için, sıra korelasyon katsayısı 0.082 olarak hesaplanmış ve ilişkinin anlamsız olduğu gözlenmiştir.

Tablo : 6- Ülkelerin "İş Ortamı" Sıralaması ve Ekonomik Göstergeleri

	Ülke Sırası	Ekonomik Göstergeler		
		Nüfus (Milyon) 2004 Yılı Ortası	Kişi Başına Gelir (2004 Yılı, ABD \$)	Kayıt Dışılık (1999/2000) (% GSMH)
1.ABD	3	291.0	41.400	8.8
2.Kanada	4	31.6	28.390	16.4
3.Hong-Kong	7	6.8	26.810	16.6
4.İngiltere	9	59.3	33.940	12.6
5.İrlanda	11	4.0	34.280	15.8
6.Almanya	19	82.5	30.120	16.3
7.Malezya	21	24.8	4.650	31.1
8.Hollanda	24	16.2	31.700	13.0
9.Şili	25	15.8	4.910	19.8
10.G.Kore	27	47.9	13.980	27.5
11.İspanya	30	41.1	21.210	22.6
12.Portekiz	42	10.4	14.350	22.6
13.Fransa	44	59.8	30.090	15.3
14.Macaristan	52	10.1	8.270	25.1
15.Polonya	54	38.2	6.090	27.6
16.İtalya	70	57.6	26.120	27.0
17.Meksika	73	102.0	6.770	30.1
18.Romanya	78	21.7	2.920	34.4
19.Rusya	79	143.0	3.410	46.1
20.Yunanistan	80	11.0	16.610	28.6
21.Çin	91	1290.0	1.290	13.1
22.Türkiye	93	70.7	3.750	32.1
23.Endonezya	115	215.0	1.140	19.4
24.Hindistan	116	1060.0	620	23.1
25.Brezilya	119	177.0	3.090	39.8

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

b. "İş Ortamı" Alt Bileşenleri ve Ülke Sıralamaları:

Bir ülkenin "İş Ortamı" sıralaması, ticari veya sınai sanal (generic) yerli bir firmanın 10 alt bileşende yerine getirmesi gereken resmi formaliteler ve maliyetler tarafından belirlenmektedir. Her bir alt bileşenle ilgili olarak kullanılan varsayımlar ve göstergeler detaylı olarak, Dünya Bankası Grubu çalışmasında açıklanmaktadır⁸. Bu alt bileşenler şunlardan oluşmaktadır;

- Firma Kuruluş İşlemleri (Starting a Business)
- Lisans ve İzin İşlemleri (Dealing with Licenses)
- İşe Alma ve Çıkarma (Hiring and Firing)
- Emlak Alım ve Kayıt (Registering Property)
- Kredi Temini (Getting Credit)
- Yatırımcı Koruması (Protecting Investors)
- Vergi Ödeme İşlemleri (Paying Taxes)

⁸ World Bank, Doing Business in 2005, sh. 79-87.

- Dış Ticaret İşlemleri (Trading Across Borders)
- Ticari Sözleşme Yaptırım Gücü (Enforcing Contracts)
- Firma İflası (Closing a Business)

Seçilen 25 ülkenin 155 ülke içinde "İş Ortamı" ve her bir alt göstergesiyle ilgili sıralamaları Ek Tablo:2'de verilmektedir. Ek Tablo'nun incelenmesinden de görüleceği gibi, ülkelerin sırası her bir alt gösterge için önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Genelde gelişmiş ülkeler üst sıralarda yer alırken, Türkiye ve benzeri ülkeler alt sıralarda bulunmaktadır.

"İş Ortamı" sıralaması ile alt bileşenlerdeki ülke sıralamaları arasındaki ilişkiyi test edebilmek için sıra korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Sıra korelasyon katsayılarına göre, "İş Ortamı" sıralaması ile en güçlü ilişki, dış ticaret işlemleri (0.836), kredi temini (0.822), firma kapanması ve iflas (0.802), lisans ve izin işlemleri (0.723) ve vergi ödeme işlemleri (0.685) alt bileşeni arasında görülmektedir. Türkiye, "İş Ortamı" ile en güçlü ilişkinin söz konusu olduğu bu alt bileşenlerde en zayıf performansı gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. 25 ülke içinde Türkiye'nin sırası, kredi temininde 22, dış ticaret işlemlerinde 23, firma iflası ve lisans-izin işlemlerinde 24'tür.

Gelişmiş ülkeler dışında kalan ve Türkiye ekonomisi ile daha fazla benzerlik gösteren 13 ülke için (Malezya, Şili, Güney Kore, Macaristan, Polonya, Meksika, Romanya, Rusya, Çin, Türkiye, Endonezya, Hindistan ve Brezilya) "İş Ortamı" sıralaması ile alt bileşenler arasındaki ilişki incelendiğinde, ilişkinin yatırımcı koruması, emlak alım-kayıt, firma kuruluş işlemleri, kredi temini ve lisans ve izin işlemlerinde önemli ölçüde zayıfladığı gözlenmektedir. Ancak, sıra korelasyon katsayısı, dış ticaret (0.835), firma iflası (0.753), vergi ödeme (0.687) ve işe alma-çıkarma (0.654) işlemlerinde yüksek seviyesini korumaktadır.

Tablo:7- "İş Ortamı" ve Alt Bileşenler Arasındaki Korelasyon ve Ülke Sıralamaları

	Sıra Korelasyon Katsayısı		25 Ülke İçinde		25 Ülke İçinde Türkiye'nin Sırası
	25 Ülke	13 Ülke	İlk Sırada Yer Alan	Son Sırada Yer Alan	
İş Ortamı			ABD	Brezilya	22
1.Firma Kuruluş İşlemleri	0.656	0.407	Kanada	Endonezya	12
2.Lisans ve İzin İşlemleri	0.723	0.539	İrlanda	Rusya	24
3.İşe Alma ve Çıkarma	0.608	0.654	Hong-Kong	İspanya	19
4.Emlak Alım ve Kayıt	0.550	0.368	ABD	Fransa	11
5.Kredi Temini	0.822	0.621	İngiltere	Rusya	22
6.Yatırımcı Koruması	0.514	0.115	Kanada	Yunanistan	17
7.Vergi Ödeme İşlemleri	0.685	0.687	Hong-Kong	Brezilya	13
8.Dış Ticaret İşlemleri	0.836	0.835	Almanya	Hindistan	23
9.Ticari Sözleşme Yaptırım Gücü	0.587	0.517	Yunanistan	Endonezya	13
10.Firma İflası	0.802	0.753	Kanada	Brezilya	24

Alt bileşenlerin içerdiği göstergeler ülke sıralamalarının önemli ölçüde değişmesine neden olmaktadır. Ancak genel eğilim, ABD, Kanada ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin üst sıralarda yer almaları, Endonezya ve Brezilya'nın alt sıralarda bulunmalarıdır. Türkiye'nin performansının her bir alt bileşen itibarıyla değerlendirilebilmesi için, alt göstergeler ve bunların kapsadığı göstergelerin detaylı olarak karşılaştırılmasında yarar görülmektedir.

i)Firma Kuruluş İşlemleri:

"İş Ortamı" çalışması, ülkelerarası karşılaştırmaların daha sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için sanal (genetik) firma ve prosedürler esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede, firma kuruluş işlemleri, sınıai veya ticari alanda faaliyet gösteren, yerli ortakların kurduğu ve 50 kişi istihdam edecek olan bir limited şirketin faaliyete geçebilmesi için resmi olarak gerekli izin, lisans, onay, vergi kaydı ve emlak kiralama gibi işlemlerin tümünü kapsamaktadır. Firmanın

teşvik ve istisnalardan yararlanmaması ve farklı bir vergi rejimine tabi olmaması gerekmektedir⁹.

Firma kuruluş işlemleri açısından, Türkiye 155 ülke arasında 46. sırada, 25 ülke arasında ise 12. sırada bulunmaktadır. Bu, Türkiye'nin "İş Ortamı" genel sıralamasına göre, daha olumlu bir performans sergilediğine işaret etmektedir. 25 ülkede ortalama işlem sayısı 9, ortalama işlem süresi 37 gün iken, Türkiye'de işlem sayısı 8 ve işlem süresi 9 gündür. Ancak, kişi başına gelirin yüzdesi olarak ifade edilen işlem maliyeti açısından Türkiye yüzde 27.7 oranı ile yüksek maliyetli ülkeler arasında yer almaktadır.

Son yıllarda yabancı sermaye girişi açısından performansları yüksek ülkeler olmalarına rağmen Brezilya, Çin, Hindistan ve Polonya'da, gerek işlem sayısı gerek işlem süresi Türkiye'den daha fazladır. Ancak, işlem maliyeti, Brezilya, Çin ve Polonya'da Türkiye'den daha düşük iken, Hindistan'da Türkiye'den daha yüksektir. Gelişmiş ülkelerde, işlem sayısının ve kişi başına gelirlerinin yüksekliği nedeniyle işlem maliyetlerinin genelde, gelişmekte olan ülkelere göre daha düşük olduğu gözlenmektedir. 25 ülkenin, genelde gelişmiş olan 11'inde, asgari sermaye şartı bulunmamaktadır. Kişi başına gelirin yüzdesi olarak asgari sermaye şartının en yüksek olduğu ülkeler, sırasıyla, Çin (yüzde 946.7), Güney Kore (yüzde 308.8), Polonya (yüzde 220.1), Yunanistan (yüzde 121.4), Endonezya (yüzde 97.8) ve Macaristan'dır (yüzde 79.6). Brezilya, Hindistan ve Romanya'da asgari sermaye şartı bulunmazken, Türkiye'de bu oran kişi başına gelirin yüzde 20.9'udur.

Tablo:8- Firma Kuruluş İşlemleri Göstergeleri

	Ülke Sırası	İşlemler (Adet)	Süre (Gün)	Göstergeler			
				Maliyet		Asgari Sermaye (2)	
				(% KB Gelir)	Dolar(1)	(% KB Gelir)	Dolar(1)
1.ABD	2	5	5	0.5	207	0.0	0
2.Kanada	1	2	3	0.9	256	0.0	0
3.Hong-Kong	3	5	11	3.4	912	0.0	0
4.İngiltere	5	6	18	0.7	238	0.0	0
5.İrlanda	6	4	24	5.3	1.817	0.0	0
6.Almanya	13	9	24	4.7	1.416	47.6	14.337
7.Malezya	14	9	30	20.9	972	0.0	0
8.Hollanda	10	7	11	13.0	4.121	64.6	20.478
9.Şili	8	9	27	10.3	506	0.0	0
10.G.Kore	20	12	22	15.2	2.125	308.8	43.170
11.İspanya	17	10	47	16.5	3.500	15.7	3.330
12.Portekiz	22	11	54	13.4	1.923	39.4	5.654
13.Fransa	7	7	8	1.2	361	0.0	0
14.Macaristan	15	6	38	22.4	1.852	79.6	6.583
15.Polonya	19	10	31	22.2	1.352	220.1	13.404
16.İtalya	11	9	13	15.7	4.100	10.8	2.821
17.Meksika	16	9	58	15.6	1.056	13.9	941
18.Romanya	4	5	11	5.3	155	0.0	0
19.Rusya	9	8	33	5.0	170.5	4.4	150
20.Yunanistan	23	15	38	24.6	4.086	121.4	20.165
21.Çin	24	13	48	13.6	175	946.7	12.212
22.Türkiye	12	8	9	27.7	1.039	20.9	784
23.Endonezya	25	12	151	101.7	1.159	97.8	1.115
24.Hindistan	18	11	71	61.7	383	0.0	0
25.Brezilya	21	17	152	10.1	312	0.0	0
Ortalama		9	37	17.3	1.368	79.7	5.692

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

(1)Kişi Başına Gelir yüzdesinden hesaplanmıştır.

(2)Firmanın kuruluş işlemleri için Ticaret veya Şirketler Kanununa göre bir bankaya yatırılması gereken asgari tutarı ifade etmektedir.

ABD, Kanada, Hong-Kong, İngiltere ve Romanya, firma kuruluş işlemleri açısından en başarılı ülkeler iken, Yunanistan, Portekiz, İspanya ve Almanya gibi AB ülkeleri formalitelerin fazla ve maliyetlerin yüksek olduğu ülkeler arasında bulunmaktadır.

⁹ Detaylı bilgi için bakınız, "Doing Business in 2005" sh.80.

ii) Lisans ve İzin İşlemleri:

"İş Ortamı" çalışmasında lisans ve izin işlemleri, standart bir depo inşaatı için gerekli işlemler ile bunların süre ve maliyetini belirlemeye çalışmaktadır. Bunlar, inşaat için gerekli ruhsat, izin, ön inceleme ve denetim ile bunlar için gerekli belgelerin yetkililere teslimini kapsamaktadır. Ayrıca, depo için gerekli elektrik, su, kanalizasyon ve telefon bağlantıları gibi altyapıya ilişkin işlem ve maliyetler de dikkate alınmaktadır.

Türkiye, lisans ve izin işlemleri açısından 155 ülke arasında 137. sırada, incelenen 25 ülke arasında ise 24. sırada yer alarak, olumsuz bir performans sergilemektedir. 25 ülkede ortalama işlem sayısı 18, ortalama işlem süresi 275 gün iken, Türkiye'de işlem sayısı 32, işlem süresi ise 232 gündür. Türkiye, işlem sayısının en fazla olduğu ülke iken, işlem süresi bakımından 10. sırada yer almaktadır. Kişi başına gelirin yüzdesi olarak işlem maliyeti, Türkiye'de yüzde 368.7'dir. Türkiye bu maliyet ile Hindistan'dan sonra, en yüksek maliyetin olduğu 2. ülkedir.

Tablo-9- Lisans ve İzin İşlemleri Göstergeleri

	Ülke Sırası	Göstergeler			
		İşlemler (Adet)	Süre (Gün)	Maliyet	
				(% KB Gelir)	Dolar(1)
1.ABD	2	19	70	16.9	6.997
2.Kanada	4	15	87	123.0	34.920
3.Hong-Kong	13	22	230	38.5	10.322
4.İngiltere	7	19	115	70.2	23.826
5.İrlanda	1	10	181	23.6	8.090
6.Almanya	3	11	165	82.8	24.939
7.Malezya	17	25	226	82.7	3.846
8.Hollanda	12	18	184	142.7	45.236
9.Şili	8	12	191	125.2	6.147
10.G.Kore	6	14	60	232.6	32.517
11.İspanya	11	12	277	77.1	16.353
12.Portekiz	16	20	327	57.7	8.280
13.Fransa	5	10	185	78.3	23.560
14.Macaristan	20	25	213	279.1	23.082
15.Polonya	21	25	322	83.1	5.061
16.İtalya	15	17	284	147.3	38.475
17.Meksika	10	12	222	159.0	10.764
18.Romanya	14	15	291	187.7	5.481
19.Rusya	25	22	528	353.7	12.061
20.Yunanistan	9	17	176	71.9	11.943
21.Çin	23	30	363	126.0	1.625
22.Türkiye	24	32	232	368.7	13.826
23.Endonezya	18	19	224	364.9	4.160
24.Hindistan	22	20	270	678.5	4.207
25.Brezilya	19	19	460	184.4	5.698
Ortalama		18	275	166.2	15.257

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

(1)Kişi Başına Gelir yüzdesinden hesaplanmıştır.

Lisans ve izin işlemleri açısından ilk sıraları, İrlanda, ABD, Almanya, Kanada, Fransa, Güney Kore ve İngiltere gibi genelde gelişmiş ülkeler almaktadır. Rusya, Türkiye, Çin, Hindistan, Polonya, Macaristan ve Brezilya işlem sayısı ve süresi açısından en olumsuz performansı gösteren ülkelerdir. Ancak, Polonya ve Çin işlem maliyeti açısından daha olumlu bir performansa sahiptirler. Altı çizilmesi gereken tespitlerden birisi, son yıllarda yabancı sermaye girişleri açısından cazip ülkeler olmalarına rağmen, Rusya, Brezilya ve Çin'de işlem sayısının ortalamanın üstünde bulunması, işlem süresinin ise en uzun olduğu ilk üç ülke konumunda bulunmalarıdır.

iii) İşe Alma ve İşten Çıkarma İşlemleri:

İşe alma ve işten çıkarma işlemleri ile ilgili göstergeler oluşturulurken, ülkelerin çalışma ve sosyal güvenlik mevzuatı detaylı olarak incelenmiş, anketler yurtiçinde yerleşik hukuk

büroları tarafından tamamlanmıştır. Ayrıca, "Uluslararası İşçi Örgütü"nün (ILO) veri setlerinden yararlanılmıştır. Çalışmada, imalat sanayi sektöründe yönetici pozisyonu dışında çalışan erkek bir işçi ile ilgili bilgiler kullanılmıştır. Bu işçinin evli ve 2 çocuklu olduğu, aynı işyerinde 20 yıllık bir kıdeme sahip olduğu, ülke ortalama ücreti seviyesinde ücret aldığı, ülkenin en kalabalık şehrinde yaşadığı, sendika üyesi olmadığı ve toplu sözleşme imkanlarından yararlandığı varsayılmıştır¹⁰.

"İş Ortamı" çalışmasında, yukarıdaki varsayımlar çerçevesinde işgücü piyasası ile ilgili dört endeks oluşturulmuştur. Bunlar, İşe Alma Zorluk Endeksi (The Difficulty of Hiring Index), Çalışma Saati Katılık Endeksi (The Rigidity of Hours Index), İşten Çıkarma Zorluk Endeksi (The Difficulty of Firing Index) ve bu endekslerin ortalaması olan İstihdam Katılık Endeksi'dir (The Rigidity of Employment Index).

Tablo:10- İşe Alma ve İşten Çıkarma İşlemleri Göstergeleri (1)

	Ülke Sırası	Göstergeler					
		İşe Alma Zorluk Endeksi	Çalışma Saati Katılık Endeksi	İşten Çıkarma Zorluk Endeksi	İstihdam Katılık Endeksi	İşe Alma Maliyeti (% Ücret)	İşten Çıkarma Maliyeti (Haftalık Ücret) (2)
1.ABD	2	0	0	10	3	8.5	0
2.Kanada	4	11	0	30	14	12.0	28.0
3.Hong-Kong	1	0	0	0	0	5.0	12.9
4.İngiltere	3	11	20	10	14	8.7	33.5
5.İrlanda	8	28	40	30	33	10.8	52.1
6.Almanya	17	44	80	40	55	21.3	66.7
7.Malezya	5	0	20	10	10	13.3	65.2
8.Hollanda	10	28	60	60	49	15.6	16.0
9.Şili	6	33	20	20	24	3.4	51.3
10.G.Kore	13	44	60	30	45	17.0	90.0
11.İspanya	25	67	80	50	66	31.6	56.0
12.Portekiz	22	33	80	60	58	23.8	98.0
13.Fransa	20	78	80	40	66	47.4	31.9
14.Macaristan	11	11	80	20	37	33.5	33.5
15.Polonya	9	11	60	40	37	25.8	24.9
16.İtalya	18	61	80	30	57	32.6	47.0
17.Meksika	16	33	60	60	51	23.8	74.5
18.Romanya	24	67	60	50	59	34.0	98.0
19.Rusya	7	0	60	30	30	35.8	16.6
20.Yunanistan	23	78	80	40	66	30.0	68.8
21.Çin	12	11	40	40	30	30.0	90.0
22.Türkiye	19	44	80	40	55	22.1	112.0
23.Endonezya	15	61	40	70	57	10.2	144.8
24.Hindistan	14	56	40	90	62	12.3	79.0
25.Brezilya	21	67	80	20	56	26.8	165.3
Ortalama		35	52	37	41	21.4	62.2

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

(1)Endeksler 0 ile 100 arasında değer almaktadır. Yüksek değerler daha katı düzenlemelere işaret etmektedir. İstihdam Katılık Endeksi ilk üç endeksin ortalamasıdır.

(2)20 yıllık bir işçinin işten çıkarılması durumunda ödenecek olan kıdem tazminatı ve diğer ödemelerin haftalık ücretinin kaç katı olduğunu göstermektedir.

İşe Alma Zorluk Endeksi, 1) geçici işler için dönemsel sözleşme imkanının olup olmaması, 2) dönemsel sözleşmenin azami süresi ve 3) zorunlu asgari ücretin işçi başına katma değere oranı göstergelerinden yararlanılarak oluşturulmaktadır.

Çalışma Saati Katılık Endeksi, 1) gece çalışmasının sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı, 2) hafta sonu çalışmasına izin verilip verilmediği, 3) haftalık çalışmanın 5.5 gün olup olmadığı, 4) günlük çalışma süresinin (ek mesai dahil) 12 saat ve üzerine uzatılıp uzatılmadığı, 5) yıllık ücretli izin süresinin 21 gün ve daha aşağısı olup olmadığına ilişkin göstergelerden yararlanılarak hesaplanmaktadır.

¹⁰ The World Bank ,Doing Business in 2005.

İşten Çıkarma Zorluk Endeksi, 1) işten çıkarmanın adil bir davranış olarak düşünülüp düşünülmediği, 2) bir kişinin işten çıkartılması için işverenin sendikaya veya Çalışma Bakanlığına bildirim zorunluluğu olup olmaması, 3) toplu işten çıkartmalarda işverenin sendikaya veya Çalışma Bakanlığına bildirim zorunluluğu olup olmaması, 4) bir kişinin işten çıkartılması için işverenin sendikadan veya Çalışma Bakanlığında izin alma ihtiyacının olup olmaması, 5) toplu işten çıkarma için işverenin sendikadan veya Çalışma Bakanlığında izin alma ihtiyacının olup olmaması, 6) işten çıkarmadan önce eğitim ve yerleştirmenin zorunlu tutulup tutulmaması, 7) işten çıkarmalarda öncelikli kuralların olup olmadığı ve 8) yeniden istihdam için öncelikli kuralların bulunup bulunmadığına ilişkin bilgiler kullanılarak oluşturulmaktadır.

İstihdam Katılık Endeksi, yukarıda sayılan üç endeksin ortalamasından meydana gelmekte ve işgücü piyasasındaki esnekliğin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Endeks değerleri 0 ile 100 arasında değişmekte ve daha düşük endeks değerleri daha esnek bir işgücü piyasasının varlığına işaret etmektedir.

İşe alma maliyeti, bir kişinin istihdamı ile ilgili sosyal güvenlik ödemeleri (emeklilik, hastalık, doğum, sağlık, işyeri kazası, aile yardımları ve benzerleri dahil) ile ücretler üzerinden alınan vergilerin işçi ücretine oranı olarak ifade edilmektedir. İşten çıkarma maliyeti ise, 20 yıllık bir işçinin işten çıkartılması durumunda ödenecek olan kıdem tazminatı ve diğer zorunlu ödemelerin haftalık ücretin katı olarak hesaplanmıştır.

İşgücü piyasasına ilişkin yukarıda sayılan endeks ve göstergeler kullanıldığında, Türkiye'nin gerek 155 gerek seçilen 25 ülke içinde oldukça alt sıralarda yer aldığı görülmektedir. Nitekim, Türkiye işe alma ve işten çıkarma göstergesinde 155 ülke arasında 141. sırada, 25 ülke içinde ise 19. sırada yer almaktadır. Seçilen 25 ülke içinde Türkiye'den daha olumsuz performans gösteren ülkeler, İspanya, Romanya, Yunanistan, Portekiz, Brezilya ve Fransadır. İngiltere ve İrlanda hariç, genelde AB ülkelerinin işe alma ve işten çıkarma konusunda daha katı düzenlemelere sahip oldukları görülmektedir. Hong-Kong, ABD, İngiltere, Kanada, Malezya, Şili ve Rusya en esnek yapıya sahip ülkelerdir.

İstihdam Katılık Endeksinin 25 ülke için ortalaması 41'dir. Türkiye 55 endeks değeri ile ortalamaya göre daha katı bir istihdam endeksine sahiptir. İspanya, Fransa, Yunanistan, Hindistan, Romanya, Portekiz, Endonezya, İtalya ve Brezilya'nın performansı Türkiye'den olumsuz iken, Çin, Rusya, Şili, Polonya, Macaristan ve Güney Kore daha olumlu bir yapıya sahiptirler.

İşe alma maliyeti 25 ülke ortalamasında ücretin yüzde 21.4'ü iken, bu oran Türkiye'de yüzde 22.1 ile genel ortalamaya önemli ölçüde yaklaşmaktadır. Ancak, bu oran Şili, Hong-Kong, ABD ve İngiltere'de yüzde 10'un altında iken, Fransa'da yüzde 47.4, Rusya'da yüzde 35.8, Romanya'da yüzde 34, Çin'de ise yüzde 30'dur. İşten çıkarma maliyeti 25 ülke ortalaması haftalık ücretin 62.2 katıdır. Bu oran, Türkiye için 112 kattır ve Türkiye Brezilya ve Endonezya'dan sonra en yüksek maliyete sahip üçüncü ülkedir. Rusya, Polonya, Macaristan, Hindistan ve Çin, Türkiye'ye göre daha düşük maliyete sahiptir.

Türkiye işgücü piyasasının katılığı açısından, Almanya, İtalya ve Portekiz gibi AB üyesi ülkeler ile benzerlik gösterirken, işe alma ve işten çıkarma maliyetleri, bu ülkelere göre daha yüksektir. İşe alma ve işten çıkarma göstergeleri açısından, yeni AB üyesi olan Polonya ve Macaristan, hem diğer AB ülkelerine göre hem de Türkiye'ye göre daha esnek bir yapıya sahiptirler.

iv) Emlak Alım ve Kayıt İşlemleri:

Bir firmanın arazi veya bina satın alma aşamasında karşılaştığı tüm işlem ve maliyetler dikkate alınmaktadır. Firma ve satın alınacak emlak ile ilgili standart varsayımlar çerçevesinde, gerekli bilgiler emlak işlerinde ihtisas sahibi yurtiçi yerleşik hukuk bürolarından temin edilmektedir.

Özel yerli sermayeli limited bir şirketin, ülke kişi başına gelirinin 50 katı değerinde ve ticaret bölgesinde olan standart bir emlak alımı sırasında karşılaştığı işlem ve maliyetler ölçülmeye çalışılmaktadır. İşlem maliyeti, harçlar, vergi, damga vergisi, noter ve diğer masraflardan oluşmakta, katma değer vergisi ve sermaye kazançlarına uygulanan vergileri kapsamamaktadır.

Türkiye, emlak alım ve kayıt işlemleri açısından daha başarılı bir performans sergilemekte ve 155 ülke arasında 49., 25 ülke arasında ise 11. sırada yer almaktadır. İşlem sayısı 25 ülke ortalamasının üzerinde iken, işlem süresi ve işlem maliyeti 25 ülke ortalamasının altında bulunmaktadır.

Brezilya, Yunanistan, Fransa, Türkiye, İtalya ve Romanya işlem sayısının yüksek olduğu ülkeler olarak görülmektedir. İşlem süresinin en yüksek olduğu ülkeler ise, Polonya, Fransa, Romanya ve Malezya'dır. Yunanistan, Endonezya, Macaristan ve İrlanda işlem maliyetinin en yüksek olduğu ülkelerdir.

Tablo:11- Emlak Alım ve Kayıt İşlemleri Göstergeleri

	Ülke Sırası	Göstergeler		
		İşlemler (Adet)	Süre (Gün)	Maliyet (% Emlak Değeri)
1.ABD	1	4	12	0.5
2.Kanada	5	6	10	1.7
3.Hong-Kong	15	5	83	5.0
4.İngiltere	3	2	21	4.1
5.İrlanda	14	5	38	10.3
6.Almanya	7	4	41	4.1
7.Malezya	12	4	143	2.3
8.Hollanda	2	2	2	6.2
9.Şili	6	6	31	1.3
10.G.Kore	13	7	11	6.3
11.İspanya	9	3	25	7.2
12.Portekiz	18	5	83	7.4
13.Fransa	25	9	183	6.5
14.Macaristan	19	4	78	11.0
15.Polonya	17	6	197	1.6
16.İtalya	10	8	27	0.9
17.Meksika	16	5	74	5.3
18.Romanya	23	8	170	2.0
19.Rusya	8	6	52	0.4
20.Yunanistan	24	12	23	13.7
21.Çin	4	3	32	3.1
22.Türkiye	11	8	9	3.2
23.Endonezya	22	7	42	11.0
24.Hindistan	20	6	67	7.9
25.Brezilya	21	15	47	4.0
Ortalama		6	60	5.1

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>.

v) Kredi Teminiyle İlgili İşlemler:

Kredi temini, firmalar açısından gerek yatırım aşamasında gerek işletme döneminde karşılaşılan en önemli sorunlardan birisidir. Özellikle, küçük firmalar, kadınlar ve gelir düzeyi düşük kişiler kredi temininde daha fazla güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Alacaklı ve borçlunun yasal haklarının daha iyi düzenlendiği ve kredi bilgi sisteminin geliştiği ortamlarda, firmaların ve kişilerin kredi olanaklarından daha fazla yararlandığı görülmektedir.

"İş Ortamı" çalışması, kredi piyasası sisteminin etkinliğini ölçmek için Yasal Haklar Endeksi (Strength of Legal Rights Index) ile Kredi Bilgi Endeksi (Depth of Credit Information Index) oluşturmuştur. Yasal Haklar Endeksi, borçlu ve alacaklının hukuki hakları, kredi için istenilen maddi teminatlar ve iflas veya ödememe halinde alacaklının haklarına ilişkin çeşitli

göstergelerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Kredi Bilgi Endeksi, merkez bankaları, kamu ve özel kredi kayıt ve kredi kuruluşlarının sahip oldukları kredi bilgi sisteminin kapsamı, kalitesi ve bu verilerin kullanımı konularıyla ilgili göstergelerden oluşturulmuştur. "İş Ortamı" çalışmasına göre, kredi alınması sırasında karşılaşılan maddi teminat sisteminin pahalı ve uzun bir süreç olması nedeniyle krediye erişimi olumsuz etkilediği; kapsamlı ve kaliteli bir kredi bilgi sisteminin ise risklerin iyi değerlendirilmesine katkıda bulunması nedeniyle kredi piyasasının etkin çalışmasına katkıda bulunduğu ifade edilmektedir.

Türkiye, kredi temini göstergeleri açısından 155 ülke arasında 103. sırada, seçilen 25 ülke arasında ise 22. sırada bulunmaktadır. Özellikle, yasal haklar endeksi sıralamasında 25 ülke arasında en alt sırada yer almaktadır. Kredi bilgi endeksinde, 25 ülke ortalamasına yaklaşıırken, kamu ve özel kredi kayıt kapsamı açısından ortalamanın altında bir performans göstermektedir.

Kredi temini göstergeleri açısından, Rusya, Fransa, Çin, Polonya ve Hindistan'da Türkiye gibi zayıf performans gösteren ülkelerdir. Genelde, Fransa ve Yunanistan hariç gelişmiş ülkelerin performansı daha olumludur. Gelişmişlik düzeyi açısından Türkiye'ye benzeyen Malezya, Macaristan, Güney Kore ve Şili, kredi temini göstergelerinde üst sıralarda bulunmaktadır.

Tablo:12- Kredi Teminiyle İlgili Göstergeler

	Ülke Sırası	Göstergeler			
		Yasal Haklar Endeksi (1)	Kredi Bilgi Endeksi (2)	Kamu Kayıt Kapsamı (% Yetişkin Nüfus/Firma)	Özel Büro Kapsamı (% Yetişkin Nüfus/Firma)
1.ABD	8	7	6	0	100.0
2.Kanada	5	7	6	0	100.0
3.Hong-Kong	2	10	5	0	64.5
4.İngiltere	1	10	6	0	76.2
5.İrlanda	6	8	5	0	100.0
6.Almanya	3	8	6	0.6	88.2
7.Malezya	4	8	6	33.7	--
8.Hollanda	7	8	5	0	68.9
9.Şili	12	4	6	45.7	22.1
10.G.Kore	10	6	5	0	80.7
11.İspanya	11	5	6	42.1	6.5
12.Portekiz	14	5	4	64.3	9.8
13.Fransa	24	3	2	1.8	0
14.Macaristan	9	6	5	0	4.0
15.Polonya	21	3	4	0	38.1
16.İtalya	13	3	6	6.1	59.9
17.Meksika	16	2	6	0	49.4
18.Romanya	17	4	4	1.4	1.0
19.Rusya	25	3	0	0	0
20.Yunanistan	19	3	4	0	17.7
21.Çin	23	2	3	0.4	0
22.Türkiye	22	1	5	4.9	27.6
23.Endonezya	15	5	3	0	0.1
24.Hindistan	20	5	2	0	1.7
25.Brezilya	18	2	5	9.6	53.6
Ortalama		5	5	8.4	40.4

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

(1)Endeks değeri 0 ile 10 arasındadır. Yüksek endeks değeri alacakli ve borçlunun haklarının daha fazla korunduğuna işaret etmektedir.

(2)Endeks değeri 0 ile 6 arasındadır. Yüksek endeks değeri, kamu ve özel büro aracılığıyla ulaşılan kredi bilgisinin kapsam, kalite ve erişiminin daha iyi olduğunu göstermektedir.

vi) Yatırımcı Koruması :

"İş Ortamı" çalışması, azınlık payına sahip hissedarların, firma yöneticileri veya çoğunluk hissesine sahip ortaklar karşısında, hukuken nasıl korunduğunu ülkeler itibariyle

ölçmeye çalışmaktadır. Bu amaçla, çeşitli göstergelerden oluşan İşlemlerde Açıklık Endeksi (Extent of Disclosure Index), Yönetici Yükümlülük Endeksi (Extent of Director Liability Index), Hissedarlar Etkinlik Endeksi (Ease of Shareholder Suits Index) ve bunların bileşiminden oluşan Yatırımcı Koruma Endeksi (Strength of Investor Protection Index) oluşturulmuştur. Endeksler 0 ile 10 arasında değer almaktadırlar. Yüksek endeks değerleri daha fazla açıklık, yöneticilerin yaptıkları hatalardan daha fazla yükümlü olmaları, firmada yapılan işlemler üzerinde hissedarların daha fazla etkin olmaları ve yatırımcının daha iyi korunduğu anlamına gelmektedir.

Türkiye, yatırımcı koruması açısından 155 ülke arasında 75. sırada, seçilen 25 ülke arasında ise 17. sırada yer almaktadır. Genelde, işlemlerde açıklık açısından daha olumlu bir performans gösterirken, yöneticilerin sorumluluğu ve hissedarların kararlara katılımı açısından daha olumsuz bir performans göstermektedir. Kanada, Hong-Kong, Malezya, ABD, İngiltere, İrlanda ve Polonya yatırımcı koruması açısından en iyi performansı gösteren ülkelerdir. Gelişmiş ülkeler arasında bulunan, Yunanistan, Hollanda, İspanya, İtalya ve Almanya yatırımcıların korunması açısından daha zayıf bir performans sergilemektedirler. Son yıllarda yabancı sermaye girişleri açısından başarılı ülkeler olan, Çin, Meksika ve Macaristan'ın performansı ise Türkiye'ye göre daha olumsuzdur.

Tablo:13- Yatırımcı Korumasıyla İlgili Göstergeler (1)

	Ülke Sırası	Göstergeler			
		İşlemlerde Açıklık Endeksi	Yönetici Yükümlülük Endeksi	Hissedarlar Etkinlik Endeksi	Yatırımcı Koruma Endeksi
1.ABD	4	7	9	9	8.3
2.Kanada	1	8	9	9	8.7
3.Hong-Kong	2	10	8	8	8.7
4.İngiltere	5	10	7	7	8.0
5.İrlanda	6	9	5	9	7.7
6.Almanya	14	5	5	6	5.3
7.Malezya	3	10	9	7	8.7
8.Hollanda	23	4	3	6	4.3
9.Şili	10	8	4	5	5.7
10.G.Kore	20	7	2	5	4.7
11.İspanya	21	4	6	4	4.7
12.Portekiz	9	7	5	6	6.0
13.Fransa	13	10	1	5	5.3
14.Macaristan	18	1	5	8	4.7
15.Polonya	7	7	4	8	6.3
16.İtalya	19	7	2	5	4.7
17.Meksika	24	6	0	5	3.7
18.Romanya	11	8	5	4	5.7
19.Rusya	16	7	3	5	5.0
20.Yunanistan	25	1	4	5	3.3
21.Çin	22	10	1	2	4.3
22.Türkiye	17	8	3	4	5.0
23.Endonezya	15	8	5	3	5.3
24.Hindistan	8	7	4	7	6.0
25.Brezilya	12	5	7	4	5.3
Ortalama		7	5	6	5.8

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

(1)Endeks değeri 0 ile 10 arasındadır. Yüksek endeks değerleri,daha fazla açıklık, yöneticilerin yükümlülüğü, işlemler üzerinde hissedarların etkinliğini ve yatırımcı korumasını göstermektedir.

vii) Vergi Ödeme İşlemleri:

"İş Ortamı" çalışması, sınıai veya ticari alanda faaliyet gösteren orta ölçekli bir firmanın bir yıl içinde yaptığı her türlü vergi ödemeleri ile ilgili işlemleri, işlem sürelerini ve vergi yükünü tespit etmeye çalışmaktadır. Vergi ödemeleri, merkezi ve yerel yönetimlere ödenen, kurumlar vergisi, kurumlar tarafından ödenen gelir vergisi stopajı, katma değer/satış vergisi, emlak

vergisi, emlak alım-satım vergisi, sermaye kazancı vergisi, finansal işlem vergisi, çevre vergileri ve motorlu taşıtlar vergilerini kapsamaktadır.

Toplam vergi ödemeleri, pek çok çalışmada kullanılan sadece kurumlar vergisini kapsamakta, istihdam vergileri hariç, yukarıda sayılan tüm vergileri dikkate almaktadır. İşgücü ile ilgili sosyal güvenlik ödemeleri ve gelir vergisi stopajı "İş Ortamı" çalışmasında işe alma ve işten çıkarma göstergeleri arasında değerlendirilmektedir. Toplam vergi ödemeleri hesaplanırken, çeşitli vergiler için uygulanan indirim ve istisnalar dikkate alınmaktadır. Brüt karın yüzdesi olarak vergi yükü hesaplanırken, brüt kar satış gelirlerinden satılan malın maliyeti ve işgücü ödemeleri çıkarılarak elde edilmektedir.

Vergi yükünün yüksekliği ve vergi ödeme işlemlerindeki aşırı bürokrasi, Türkiye'de en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Ancak, Türkiye vergi ödeme işlemleri açısından, 155 ülke arasında 66. sırada, seçilen 25 ülke arasında ise 13. sırada yer almakta ve genelde rakip ülkeler olarak kabul edilen, Brezilya, Çin, Romanya ve Meksika'dan çok daha olumlu bir performans sergilemektedir. 25 ülke ortalaması dikkate alındığında, işlem adedi ve süresi açısından Türkiye ortalamaya göre daha iyi bir durumda iken, vergi yükü açısından ortalamanın altında bir performans göstermektedir.

Türkiye işlem adedi bakımından, Romanya, Hindistan, Endonezya, Meksika, Polonya, Çin, Rusya, Macaristan ve Brezilya'dan daha az işlem adedine sahip bulunmaktadır. Vergi ödemeleri ile ilgili işlem süresi incelendiğinde, Brezilya, Çin, Endonezya, Meksika ve Macaristan'ın Türkiye'den daha olumsuz bir yapı sergilediği görülmekte, ancak işlem sayısı fazla olmasına karşın, Polonya ve Romanya işlem süresi açısından Türkiye'den daha olumlu bir performans göstermektedirler.

Türkiye'de işlem adedi ve süresi 25 ülke ortalamasının altında, ancak vergi yükü 25 ülke ortalamasının üstündedir. Brezilya, Macaristan ve Polonya'da vergi yükü Türkiye'den fazla iken, diğer gelişmekte olan ülkeler daha düşük vergi yüküne sahiptirler.

Tablo:14- Vergi Ödeme İşlemleri Göstergeleri

	Ülke Sırası	Göstergeler		
		İşlemler (Adet)	Süre (Saat)	Toplam Vergi Ödemesi (% Brüt Kar)
1.ABD	6	9	325	21.5
2.Kanada	2	10	119	32.5
3.Hong-Kong	1	1	80	14.3
4.İngiltere	15	22	--	52.9
5.İrlanda	4	8	76	45.3
6.Almanya	11	32	105	50.3
7.Malezya	3	28	--	11.6
8.Hollanda	24	22	700	53.3
9.Şili	12	8	432	46.7
10.G.Kore	8	26	290	29.6
11.İspanya	5	7	56	48.4
12.Portekiz	9	7	328	45.4
13.Fransa	7	29	72	42.8
14.Macaristan	17	24	304	56.8
15.Polonya	20	43	175	55.6
16.İtalya	18	20	360	59.8
17.Meksika	16	49	536	31.3
18.Romanya	21	62	188	51.1
19.Rusya	10	27	256	40.8
20.Yunanistan	14	32	204	47.9
21.Çin	23	34	584	46.9
22.Türkiye	13	18	254	51.1
23.Endonezya	22	52	560	38.8
24.Hindistan	19	59	264	43.2
25.Brezilya	25	23	2.600	147.9
Ortalama		26	385	46.6

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

viii) Dış Ticaret İşlemleri:

"İş Ortamı" çalışması, standart bir malın ihracat ve ithalat işlemleri için gerekli prosedürleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Ticaret Kanunu hükümlerine göre satışlarının yüzde 10'undan fazlasını uluslararası piyasalara yapan ve serbest bölgelerde veya ayrıcalıklı bölgelerde faaliyet göstermeyen özel yerli bir firma esas alınarak, bu firmanın ihracat/ithalat faaliyeti sırasında karşılaştığı işlemler değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Dış ticarete konu olan malın, dokuma ve dokumacılık ürünleri (SITC 65), giyim eşyası (SITC 84) veya kahve-çay-kakao-baharat ve bunların ürünleri (SITC 07) sektörüne ait olduğu ve malın özel koruma ve çevre düzenlemesine tabi olmadığı varsayılmaktadır.

İhraç edilen ürün için, fabrika çıkışı ile ihraç limanından çıkış arasındaki tüm işlem ve süreler dikkate alınmaktadır. İthal edilen ürün için ise, giriş limanından fabrika deposuna teslimine kadar olan süreçteki tüm işlem ve süreler hesaba katılmaktadır.

Türkiye dış ticaret işlemleri açısından, 155 ülke arasında 95. sırada, seçilen 25 ülke arasında ise 23. sırada bulunmaktadır. 1980'lerden beri dış ticaretini önemli ölçüde serbestleştirmeye çalışan ve 1996 yılında gümrük birliğine giren Türkiye için bu sonuç oldukça olumsuz bir durumu yansıtmaktadır. İtalya, Yunanistan ve Fransa dışındaki AB ülkeleri dış ticaret işlemleri konusunda olumlu bir performans sergilemektedirler. Yeni AB üyesi olan Polonya ve Macaristan'ın da oldukça olumlu bir performans sergilediği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere, Hindistan, Brezilya, Romanya ve Rusya olumsuz performans gösteren ülkeler arasında bulunmaktadır.

Tablo:15- Dış Ticaret İşlemleri Göstergeleri

	Ülke Sırası	Göstergeler					
		ihracat Belge Sayısı (Adet)	ihracat İmza Sayısı (Adet)	ihracat İşlem Süresi (Gün)	İthalat Belge Sayısı (Adet)	İthalat İmza Sayısı (Adet)	İthalat İşlem Süresi (Gün)
1.ABD	6	6	5	9	5	4	9
2.Kanada	4	6	2	12	7	1	12
3.Hong-Kong	9	6	4	13	8	3	16
4.İngiltere	8	5	5	16	4	5	16
5.İrlanda	7	5	5	14	4	5	15
6.Almanya	1	4	1	6	4	1	6
7.Malezya	12	6	3	20	12	5	22
8.Hollanda	2	5	3	7	4	1	8
9.Şili	15	6	7	23	8	8	24
10.G.Kore	5	5	3	12	8	5	12
11.İspanya	3	4	3	9	5	3	10
12.Portekiz	10	6	4	18	7	5	18
13.Fransa	16	7	3	22	13	3	23
14.Macaristan	13	6	4	23	10	5	24
15.Polonya	11	6	5	19	7	8	26
16.İtalya	22	8	5	28	16	10	38
17.Meksika	14	6	4	18	8	11	26
18.Romanya	21	7	6	27	15	10	28
19.Rusya	20	8	8	29	8	10	35
20.Yunanistan	19	7	6	29	11	9	34
21.Çin	17	6	7	20	11	8	24
22.Türkiye	23	9	10	20	13	20	25
23.Endonezya	18	7	3	25	10	6	30
24.Hindistan	25	10	22	36	15	27	43
25.Brezilya	24	7	8	39	14	16	43
Ortalama		6	5	20	9	8	23

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

İhracat işlemleri incelendiğinde, Türkiye'nin ihracat belge sayısı ve imza sayısı açısından 25 ülke ortalamasının oldukça üzerinde formaliteye sahip olduğu görülmektedir. Ancak, ihracat işlem süresi açısından daha olumlu bir performans göstererek 25 ülke

ortalamasını yakalamış bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerden, Brezilya, Hindistan, Rusya, Romanya, Endonezya ve Macaristan, Türkiye'den daha uzun ihracat süresine sahiptirler.

İthalat belge sayısı, imza sayısı ve ithalat işlem süresi bakımından Türkiye, 25 ülke ortalamasından daha olumsuz bir performans sergilemektedir. Yunanistan, İtalya ve Fransa'nın yanısıra gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda ithalat işlem süresi ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler arasında Türkiye, hemen hemen en kısa ithalat işlem süresine sahiptir. Türkiye, ihracatta olduğu gibi, ithalatta da, özellikle imza sayısı itibarıyla, Hindistan'dan sonra en yoğun bürokratik formalitenin olduğu ülke olarak belirgin bir farklılık göstermektedir.

ix) Ticari Sözleşme Yaptırım Gücü:

Ticari sözleşme yaptırım gücü ile, vadesinde ödenmemiş bir borcun tahsili için gerekli hukuki ve idari işlemler ile bunların süresi ve maliyeti belirlenmektedir. Sözleşmeye bağlanmış ve ülke kişi başına gelirinin yüzde 200'ü değerinde olan tahsili gecikmiş bir alacağın, tahsili için yapılan idari masraflar, mahkeme masrafları, avukatlık ücreti ve diğer masrafları kapsamaktadır.

Türkiye, ticari sözleşme yaptırım gücü göstergeleri açısından oldukça iyi bir performans göstererek, 155 ülke arasında 37. sırada, seçilen 25 ülke arasında ise 13. sırada yer almaktadır. İşlem sayısı, süre ve maliyet açısından 25 ülke ortalamasından daha iyi bir performans sergilemektedir. Gelişmekte olan 13 ülke arasında, ticari sözleşme yaptırım gücünün en yüksek olduğu ülke Macaristan'la birlikte Türkiye'dir. Endonezya, Hindistan, Polonya, Meksika ve Brezilya daha zayıf bir yaptırım gücüne sahipken, Çin genelde olumlu bir yapı göstermektedir.

Tablo:16- Ticari Sözleşme Yaptırım Gücü Göstergeleri

	Ülke Sırası	Göstergeler		
		İşlemler (Adet)	Süre (Gün)	Maliyet (% Borcun)
1.ABD	2	17	250	7.5
2.Kanada	12	17	346	12.0
3.Hong-Kong	4	16	211	12.9
4.İngiltere	9	14	288	17.2
5.İrlanda	11	16	217	21.1
6.Almanya	8	26	175	10.5
7.Malezya	17	31	300	20.2
8.Hollanda	6	22	48	17.0
9.Şili	14	28	305	10.4
10.G.Kore	5	29	75	5.4
11.İspanya	7	23	169	14.1
12.Portekiz	15	24	320	17.5
13.Fransa	3	21	75	11.7
14.Macaristan	10	21	365	8.1
15.Polonya	23	41	980	8.7
16.İtalya	21	18	1.390	17.6
17.Meksika	22	37	421	20.0
18.Romanya	19	43	335	12.4
19.Rusya	18	29	330	20.3
20.Yunanistan	1	14	151	12.7
21.Çin	16	25	241	25.5
22.Türkiye	13	22	330	12.5
23.Endonezya	25	34	570	126.5
24.Hindistan	24	40	425	43.1
25.Brezilya	20	24	546	15.5
Ortalama		25	355	20.0

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>.

x) Firma İflas Göstergeleri:

Otel işletmeciliği yapan ve çok sayıda alacaklı olan yerli özel bir firmanın likidite problemleri nedeniyle iflas etmesi durumunda, iflas işleminin hukuken tamamlanması için gereken süre, karşılaşılan maliyet ve alacaklıların alacaklarını tahsil etme oranları belirlenmeye çalışılmaktadır. İflas işlemleri ile ilgili maliyetler, mahkeme masrafı, avukatlık ücreti, bilirkişi ve muhasebecilere yapılan ödemeleri kapsamaktadır. Alacaklıların alacak tahsil etme oranları, iflasın hukuken tamamlanma süresine, amortisman oranına, yapılan masraflara ve tahsil edilecek nihai bedelin bugünkü değere getirilmesi için uygulanacak faiz oranına bağlı bulunmaktadır. Her bir ülke için, IMF veri tabanında yer alan ve 2004 yılında geçerli olan kredi faiz oranı uygulanmaktadır.

Türkiye, firma iflas göstergeleri açısından, 155 ülke arasında 125. sırada, seçilen 25 ülke arasında ise 24. sırada yer alarak olumsuz bir performans sergilemektedir. 25 ülke ortalamasına göre, iflas işlemi hukuken 2.9 yılda tamamlanırken, Türkiye'de tamamlanma süresi 5.9 yıldır. Brezilya, Hindistan, Şili, Endonezya ve Romanya, Türkiye ile birlikte olumsuz performans gösteren ülkelerdir. Varlık değerinin yüzdesi olarak iflas işleminin maliyeti incelendiğinde, 25 ülke ortalaması yüzde 11 iken, Türkiye için bu oran yüzde 7'dir. Türkiye en düşük maliyetin olduğu 5. ülke olarak, bu konuda olumlu bir performans sergilemektedir.

Türkiye 25 ülke içinde Brezilya'dan sonra en düşük alacak tahsilat oranına sahip ülke konumundadır. 25 ülkede ortalama alacak tahsilat oranı yüzde 50.6 iken, bu oran Brezilya'da yüzde 0.5, Türkiye'de ise yüzde 7.2'dir. Bu durum, iflasın hukuken tamamlanma süresinin uzun olması ve bugünkü değere getirilirken uygulanan faiz oranının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Daha düşük faiz oranı ve daha kısa hukuki iflas tamamlama süresine sahip gelişmiş ülkelerde, alacak tahsilat oranı yüzde 70'lerin üzerinde bulunmaktadır. Bu konuda gelişmekte olan ülkeler arasında, Güney Kore (yüzde 81.7), Meksika (yüzde 64.1), Polonya (yüzde 64.0), Malezya (yüzde 38.8), Macaristan (yüzde 35.8) ve Çin (yüzde 31.5) başarılı ülkeler arasındadır.

Tablo:17- Firma İflas Göstergeleri

	Ülke Sırası	Göstergeler		
		Süre (Yıl)	Maliyet (% Varlık Değeri)	Tahsilat Oranı (1 Dolar Karşılığı Cent)
1.ABD	8	2.0	7	76.3
2.Kanada	1	0.8	4	90.1
3.Hong-Kong	6	1.1	9	81.2
4.İngiltere	4	1.0	6	85.3
5.İrlanda	2	0.4	9	88.0
6.Almanya	12	1.2	8	53.0
7.Malezya	16	2.2	14	38.8
8.Hollanda	3	1.7	1	86.7
9.Şili	20	5.6	14	23.1
10.G.Kore	5	1.5	4	81.7
11.İspanya	7	1.0	14	77.9
12.Portekiz	9	2.0	9	74.7
13.Fransa	13	1.9	9	47.7
14.Macaristan	17	2.0	14	35.8
15.Polonya	11	1.4	22	64.0
16.İtalya	15	1.2	22	40.0
17.Meksika	10	1.8	18	64.1
18.Romanya	21	4.6	9	17.5
19.Rusya	19	3.8	9	27.6
20.Yunanistan	14	2.0	9	46.0
21.Çin	18	2.4	22	31.5
22.Türkiye	24	5.9	7	7.2
23.Endonezya	22	5.5	18	13.1
24.Hindistan	23	10.0	9	12.8
25.Brezilya	25	10.0	9	0.5
Ortalama		2.9	11	50.6

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/> ve kendi hesaplamalarımız.

Üçüncü Bölüm

3.1. UNCTAD Yabancı Sermaye Yatırımları Potansiyel Endeksi ve Alt Bileşenleri:

UNCTAD doğrudan yabancı sermaye yatırım girişleri ile ilgili ülke potansiyelini ölçmek için "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Potansiyel Endeksini (FDI-POT-I) geliştirmiştir. Bu endekste, 12 adet ekonomik ve yapısal değişken yer almakta, her bir değişkene 0 ile 1 arasında değer verilerek, ortalama endeks değeri hesaplanmaktadır ¹¹. FDI Potansiyel Endeksinde yer alan değişkenler şunlardır;

1. Ortalama GSYİH Büyüme Hızı
2. Kişi Başına GSYİH (Dolar)
3. Toplam İhracatın GSYİH İçindeki Payı
4. Telekomünikasyon Altyapısı (1000 kişiye düşen telefon hattı ve cep telefonu)
5. Kişi Başına Ticari Enerji Tüketimi
6. AR-GE Harcamalarının GSYİH'ya Oranı
7. Yüksek Öğretimdeki Öğrenci Sayısının Toplam Nüfus İçindeki Payı
8. Ülke Riski
9. Doğal Kaynak İhracatının Dünya Toplamı İçindeki Payı
10. Elektronik ve Taşıt Araçları Aksam ve Parça İthalatının Dünya Toplamı İçindeki Payı
11. Hizmet İhracatının Dünya Toplamı İçindeki Payı
12. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Stokunun Dünya Toplamı İçindeki Payı.

Endeksi oluşturan göstergelere ilişkin 25 ülkenin değerleri ve aldıkları skorlar, Ek Tablo: 3 ve 4'te verilmektedir. Seçilen 25 ülkenin verileri incelendiğinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında en belirgin farklılıklar, kişi başına gelir, kişi başına enerji tüketimi, telekomünikasyon altyapısı, hizmet ihracatı, elektronik ve taşıt araçları aksam parça ithalatı ve doğrudan yabancı sermaye stokunda görülmektedir.

Tablo:18 – FDI Potansiyel Endeksi ve Alt Bileşenleri – 25 Ülke İçin

	Dönem	Sıra Korelasyon Katsayısı	Ortalama Değer		25 Ülke İçinde		25 Ülke İçinde Türkiye'nin Sırası
			25 Ülke	Türkiye	İlk Sırada Yer alan	Son Sırada Yer alan	
FDI Potansiyel Endeksi					ABD	Endonezya	22
1.Ort.Büyüme Hızı (%)	1993-03	0.0796	3.6	2.7	İrlanda	Romanya	18
2.Kişi Başına Gelir (\$)	2001-03	0.8946	13.295	2.716	ABD	Hindistan	19
3.İhracat/GSYİH (%)	2001-03	0.1285	42.7	29.2	Hong-Kong	ABD	16
4.Telefon Hattı (1000 Kişi Başı)	2001-03	0.9054	381.2	278.0	Almanya	Endonezya	16
5.Cep Telefonu (1000 Kişi Başı)	2001-03	0.6269	517.1	345.7	Hong-Kong	Hindistan	18
6.Enerji Tüketimi (Kişi Başı)	2001-03	0.8885	3.014	1.092	Kanada	Hindistan	21
7.AR-GE / GSYİH (%)	2001-03	0.7908	1.2	0.7	ABD	Endonezya	17
8.Yüksek Okul Öğrenci Sayısı (% Nüfus)	2002	0.5231	3.37	2.42	Güney Kore	Çin	18
9.Ülke Riski (Bileşik Rating)	Ara.2003	0.8623	76.5	62.5	İrlanda	Endonezya	24
10.Doğal Kaynak İhr./Dünya Doğal Kaynak İhr.(%)	2001-03	0.3892	1.91	0.22	Rusya	İrlanda	22
11.Elektronik-Taşıt Araç.Parça ve Aksesuar İth./Dünya İth.(%)	2001-03	0.6777	3.01	0.42	ABD	Şili	19
12.Hizmet İhracatı / Dünya Hiz.İhracatı (%)	2001-03	0.7308	2.715	0.953	ABD	Romanya	12
13.FDI Stoku /Dünya FDI St.(%)	2001-03	0.7954	2.899	0.339	ABD	Romanya	22

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2005 ve kendi hesaplamalarımız.

FDI Potansiyel Endeksi ile alt göstergeler arasındaki ilişki 25 ülke için sıra korelasyon katsayıları aracılığıyla test edilmiştir (Bakınız Tablo:18). FDI Potansiyel Endeksi ile en güçlü ve anlamlı ilişki, sırasıyla, 1000 kişi başına telefon hattı sayısı (0.9054), kişi başına gelir (0.8946), kişi başına enerji tüketimi (0.8885), ülke riski (0.8623), ülkenin dünya FDI stokundan aldığı pay

¹¹ UNCTAD, World Investment Report 2005.

(0.7954) ve AR-GE harcamalarının GSYİH'ya oranı (0.7908) arasında bulunmuştur. Bu göstergeler itibarıyla, 25 ülke içinde en başarılı olan ülkeler ise, sırasıyla, Almanya, ABD, Kanada, İrlanda ve ABD'dir. Genel olarak, sanayileşmiş ülkeler her bir gösterge itibarıyla ilk sıralarda yer almaktadırlar. Güney Kore yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısının toplam nüfus içindeki payı bakımından ilk sırada bulunurken, Rusya doğal kaynak ihracatı göstergesinde ilk sırada yer almaktadır. Endonezya, Hindistan ve Romanya, en olumsuz performansı sergileyen ülkelerdir.

FDI Potansiyel Endeksi sıralamasında Türkiye, 140 ülke arasında 72. sırada, 25 ülke arasında ise 22. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin alt göstergeler itibarıyla 25 ülke içindeki sıralaması, önemli farklılaşma göstermektedir. FDI Potansiyel Endeksi ile güçlü ilişkisi olan 1000 kişi başına telefon hattı göstergesinde Türkiye 16. sırada yer alırken, kişi başına gelirden 19., kişi başına enerji tüketiminde 21., ülke riskinde 24., FDI stokunda 22. ve AR-GE harcamasında 17. sırada bulunmaktadır. Türkiye, 25 ülke arasında Endonezya'dan sonra ülke riski en yüksek olan ülke olarak görülmektedir. Ayrıca, FDI stoku, kişi başına enerji tüketimi ve doğal kaynak ihracatı açısından da oldukça alt sıralarda yer almaktadır.

Gelişmekte olan ve Türkiye ile daha benzer ekonomik ve sosyal yapıya sahip 13 ülkenin göstergeleri ile FDI Potansiyel Endeksi karşılaştırıldığında daha farklı bir görünüm elde edilmektedir. Sıra korelasyon katsayılarına göre, FDI Potansiyel Endeksi ile anlamlı ve güçlü ilişki, sırasıyla, ülke riski (0.8736), kişi başına enerji tüketimi (0.7473), AR-GE harcamaları (0.6593), 1000 kişi başına telefon hattı (0.5659) ve yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısı (0.5604) göstergeleri arasında bulunmaktadır (Bakınız Tablo:19).

Tablo:19 – FDI Potansiyel Endeksi ve Alt Bileşenleri – 13 Ülke İçin

	Dönem	Sıra Korelasyon Katsayısı	Ortalama Değer		13 Ülke İçinde		13 Ülke İçinde Türkiye'nin Sırası
			13 Ülke	Türkiye	İlk Sırada Yer alan	Son Sırada Yer alan	
FDI Potansiyel Endeksi					Güney Kore	Endonezya	10
1.Ort.Büyüme Hızı (%)	1993-03	0.3626	3.8	2.7	Çin	Romanya	9
2.Kişi Başına Gelir (\$)	2001-03	0.5549	3.725	2.716	Güney Kore	Hindistan	7
3.İhracat/GSYİH (%)	2001-03	0.5055	39.4	29.2	Malezya	Hindistan	10
4.Telefon Hattı (1000 Kişi Başı)	2001-03	0.5659	223.9	278.0	Güney Kore	Endonezya	4
5.Cep Telefonu (1000 Kişi Başı)	2001-03	0.5275	300.4	345.7	Güney Kore	Hindistan	6
6.Enerji Tüketimi (Kişi Başı)	2001-03	0.7473	1.882	1.092	Rusya	Hindistan	9
7.AR-GE / GSYİH (%)	2001-03	0.6593	0.8	0.7	Güney Kore	Endonezya	7
8.Yüksek Okul Öğrenci Sayısı (% Nüfus)	2002	0.5604	2.99	2.42	Güney Kore	Çin	7
9.Ülke Riski (Bileşik Rating)	Ara.2003	0.8736	72.4	62.5	Güney Kore	Endonezya	12
10.Doğal Kaynak İhr./Dünya Doğal Kaynak İhr.(%)	2001-03	0.2473	1.75	0.22	Rusya	Macarista	12
11.Elektronik-Taşıt Araç.Parça ve Aksesuar İth./Dünya İth.(%)	2001-03	0.4176	1.54	0.42	Çin	Şili	8
12.Hizmet İhracatı / Dünya Hiz.İhracatı (%)	2001-03	0.3791	0.576	0.953	Güney Kore	Romanya	3
13.FDI Stoku /Dünya FDI St.(%)	2001-03	0.5220	0.932	0.339	Çin	Romanya	11

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2005 ve kendi hesaplamalarımız.

13 ülke arasında, göstergeler itibarıyla en olumlu performansı gösteren ülkeler, Güney Kore, Çin, Rusya ve Malezya'dır. Türkiye, 13 ülke arasında FDI Potansiyel Endeksi sıralamasında 10. sırada yer almaktadır. En olumlu performansı, hizmet ihracatı, 1000 kişi başına telefon hattı, kişi başına gelir, yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısı ve AR-GE harcamalarında göstermektedir. Ancak, FDI Potansiyel Endeksi ile en güçlü ilişkinin olduğu ülke riskinde 12. sırada, kişi başına enerji tüketiminde ise 9. sırada yer alarak olumsuz bir performans sergilemektedir.

Dördüncü Bölüm

4.1. Ülkelerin “İş Ortamı” ve FDI Potansiyelleri ile Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Performanslarının Karşılaştırılması:

Ülkelerin sahip oldukları iş ortamı kalitesi ile FDI potansiyellerinin doğrudan yabancı sermaye yatırım performanslarına etkileri incelenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla, seçilen 25 ülkenin “İş Ortamı” sıralaması, FDI Potansiyel Endeksi sıralamaları ile yine UNCTAD tarafından geliştirilen ve önceki bölümlerde kullanılan FDI Performans Endeksindeki ülke sıralamaları karşılaştırılacaktır.

“İş Ortamı” sıralaması, ülkelerin kurumsal, idari ve hukuki yapılarının firmalar açısından ortaya çıkardığı işlemler, bu işlemlere ilişkin süre ve maliyetler tarafından belirlenmekte ve o ülkelerin sahip olduğu iş/yatırım ortamının kalitesi ile firmaların iş/yatırım faaliyetleri sırasında karşılaştıkları ek maliyetleri yansıtmaktadır. Diğer bir ifadeyle, iş ortamı sıralaması o ülkenin idari-hukuki ve kurumsal yapısının gelişmişliğini ve etkinliğini göstermektedir. FDI Potansiyel Endeksi, ülkelerin çeşitli ekonomik ve yapısal göstergelerinden oluşmakta ve ülke ekonomilerinin doğrudan yabancı sermaye yatırımı açısından sahip oldukları olanak ve avantajları belirlemektedir. FDI Performans Endeksi ise, o ülkenin dünyaki toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından aldığı payın, ülkenin dünya hasılasından aldığı paya oranı olarak tanımlanmakta ve o ülkenin doğrudan yabancı sermaye çekme konusundaki başarısını göstermektedir.

Tablo: 20 – İş Ortamı, FDI Potansiyel ve FDI Performans Endeksi Sıralamaları Değerlendirmesi

	2005 İş Ortamı	2003 FDI-POT-I	2004 FDI-PER-I	POT-PER Farkı (1)	FDI Performans Değerlendirmesi (2)
1.ABD	1	1	23	-22.0	Çok Zayıf
2.Kanada	2	3	17	-14.5	Çok Zayıf
3.Hong-Kong	3	8	2	+3.5	Olumlu
4.İngiltere	4	2	12	-9.0	Zayıf
5.İrlanda	5	5	1	+4.0	Olumlu
6.Almanya	6	4	24	-19.0	Çok Zayıf
7.Malezya	7	14	8	+2.5	Olumlu
8.Hollanda	8	6	10	-3.0	Olumsuz
9.Şili	9	19	3	+11.0	Çok İyi
10.G.Kore	10	9	19	-9.5	Zayıf
11.İspanya	11	10	7	+3.5	Olumlu
12.Portekiz	12	15	15	+1.5	Nötr
13.Fransa	13	7	14	-4.0	Olumsuz
14.Macaristan	14	17	6	+9.5	İyi
15.Polonya	15	18	11	+5.5	İyi
16.İtalya	16	11	18	-4.5	Olumsuz
17.Meksika	17	20	13	+5.5	İyi
18.Romanya	18	23	4	+16.5	Çok İyi
19.Rusya	19	12	16	-0.5	Nötr
20.Yunanistan	20	13	24	-7.5	Zayıf
21.Çin	21	16	5	+13.5	Çok İyi
22.Türkiye	22	22	20	+2.0	Nötr
23.Endonezya	23	25	25	-1.0	Nötr
24.Hindistan	24	24	22	+2.0	Nötr
25.Brezilya	25	21	9	+14.0	Çok İyi

Kaynak: The World Bank Group, Doing Business in 2005 ve UNCTAD, World Investment Report-2005.

(1) POT-PER farkı, ülkenin $\{(\text{İş Ortamı Sırası} + \text{FDI-POT-I Sırası}) / 2\} - (\text{FDI-PER-I Sırası})$ formülünden hesaplanmıştır.

(2) +/- 10 ve üzeri çok iyi/çok zayıf; +/- 5 ve üzeri iyi/zayıf; +/- 4.9 ile +/- 2.5 arası olumlu/olumsuz; 0 ile +/- 2.4 arası nötr olarak değerlendirilmektedir.

Seçilen 25 ülkenin her bir endeksteki sıralamaları dikkate alınarak, ülkenin sahip olduğu iş/yatırım ortamı kalitesi ile ekonomik ve yapısal göstergeler itibarıyla gelişmişlik durumunun FDI performans sıralamasına yansıyor, yansımadığı incelenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla, (İş Ortamı+FDI-Potansiyel Endeksi) ortalaması ile FDI-Performans Endeksi sıralaması arasındaki farklar alınarak FDI performans değerlendirme yapılacaktır (Bakınız Tablo:20).

Seçilen ülkelerden, ABD, Almanya, Kanada, Güney Kore, İngiltere ve Yunanistan sahip oldukları iş ortamı kalitesi ve ekonomik ve yapısal gelişmişlik düzeyine göre doğrudan yabancı sermaye yatırım girişleri açısından çok zayıf veya zayıf performans gösteren ülkeler arasında bulunmaktadır. Bu ülkelerden, ABD, Almanya, Kanada ve İngiltere, dünyada net yabancı sermaye yatırımı ihraç eden ülkelerin başında gelmektedirler. Nitekim, dünya genelinde ülke dışına yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları içinde, ABD'nin payı yüzde 20.7, Almanya'nın payı yüzde 8.6, Kanada'nın payı yüzde 3.8 ve İngiltere'nin payı yüzde 14.2'dir¹². Güney Kore, son yıllarda sermaye ihraç eden ülkeler arasına girmekle birlikte, ülkenin gelişmesinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının daha sınırlı bir rol oynaması nedeniyle zayıf performans göstermiştir.

Ülkenin sahip olduğu iş ortamı kalitesi ve ekonomik ve yapısal gelişmişlik düzeyine göre, doğrudan yabancı sermaye girişleri açısından çok iyi ve iyi performans gösteren ülkeler, sırasıyla, Romanya, Brezilya, Çin, Şili, Macaristan, Polonya ve Meksika'dır. Romanya, Macaristan ve Polonya'nın başarılı FDI performanslarının AB üyelik sürecinden ve özelleştirme faaliyetlerinden olumlu etkilendiği düşünülmektedir. Brezilya, Meksika ve Şili, sahip oldukları zengin doğal kaynaklar, iç pazarın büyüklüğü (Brezilya) ve zengin pazarlara yakınlığı (Meksika) ve nispi olarak ucuz işgücüne sahip olmaları nedeniyle olumlu bir FDI performansı göstermişlerdir. Çin ise, gerek sahip olduğu işgücü avantajı gerek iç pazarının büyüklüğü yanısıra, stratejik olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özendirilmesi nedeniyle çok başarılı bir performans sergilemiştir.

Türkiye'nin FDI performansı, sahip olduğu iş ortamı kalitesi ile ekonomik ve yapısal gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında nötr olarak değerlendirilmektedir. Benzer durum, Hindistan, Rusya ve Endonezya'da da gözlenmektedir. 2002-2004 döneminde açıklanan yeni yabancı sermaye yatırım projeleri dikkate alındığında, Hindistan ve Rusya'ya yönelik ilginin arttığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu ülkelerin önümüzdeki yıllarda FDI performanslarında iyileşme beklenmektedir. Diğer taraftan, AB adaylık süreci ve son dönemde hızlanan özelleştirme faaliyetleri dikkate alındığında, Türkiye'nin FDI performansının da olumlu yönde gelişeceği tahmin edilmektedir.

4.2. İş Ortamı Açısından Türkiye'nin Rakip Ülkelere Göre Zayıf ve Güçlü Yanları:

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Türkiye "İş Ortamı" sıralamasında 155 ülke arasında 93. sırada, seçilen 25 ülke arasında ise 22. sırada bulunmaktadır. Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rakibi olarak kabul edilen, Güney Kore, Çin, Brezilya, Meksika, Macaristan ve Polonya karşısındaki konumunun ayrıca ele alınması yararlı olacaktır. Bu ülkeler arasında en başarılı performansı Güney Kore gösterirken, Türkiye Brezilya'dan sonra en zayıf performansı gösteren ülke konumundadır. Alt bileşenler ve göstergeler itibarıyla en başarılı ülkeler ve Türkiye'nin zayıf ve güçlü yanları Tablo:21 'de özetlenmiştir. Rakiplerine göre Türkiye'nin zayıf ve güçlü yanlarını şu şekilde sıralayabiliriz;

- Firma kuruluşu aşamasında karşılaşılan maliyet, kişi başına gelirin yüzde 27.7'si ile Türkiye'de en yüksek seviyededir. Ancak, işlem sayısı açısından Türkiye rakiplerine göre olumlu bir performans sergilemektedir.
- Lisans ve izin işlemleri alt bileşeni kapsamında bulunan, inşaat ruhsat ve izin alımı ile bu inşaata getirilecek olan elektrik, su, gaz ve telefon altyapısıyla ilgili işlem sayısı ve karşılaşılan maliyetin en yüksek olduğu ülke Türkiye'dir.
- İşe alma ve işten çıkarma alt bileşeni kapsamında istihdam katılık endeksi ve işten çıkarma maliyetinin en yüksek olduğu ülke, Brezilya'dan sonra Türkiye'dir. Yaygın görüşün aksine, sosyal güvenlik ödemeleri ile ücretlerden alınan vergilerin ücrete oranı olarak tanımlanan işe alma maliyeti, Türkiye'de rakiplerinin çoğuna göre daha düşüktür.

¹² UNCTAD, World Investment Report 2005, Annex Table:b.2.

Tablo:21- Seçilmiş İş Ortamı Göstergelerine Göre Rakip Ülke Performansları

	Kapsamı	Gösterge	25 Ülke	G.Kore	Çin	Brezilya	Meksika	Macaris-tan	Polonya	Türkiye	En Başarılı Ülke	Türkiye'nin Performansı
İŞ ORTAMI	155 Ülke Arasında	Ülke Sırası		27	91	119	73	52	54	93	G.Kore	Zayıf
1.Firma Kuruluşu	Bürokrasi ve Maliyeti	İşlem Sayısı	9	12	13	17	9	6	10	8	Macar.	İyi
		İş.Maliyeti (1)	17.3	15.2	13.6	10.1	15.6	22.4	22.2	27.7	Brezilya	Çok Zayıf
2.Lisans ve İzin	İnşaat-elekt.-su-gaz-telefon işlem. Maliyeti	İşlem Sayısı	18	14	30	19	12	25	25	32	Meksika	Çok Zayıf
		İş.Maliyeti (1)	166.2	232.6	126.0	184.4	159.0	279.1	83.1	368.7	Polonya	Çok Zayıf
3.İşe Alma/İşten Çıkarma	İstihdam esnekliği ve İşe giriş/çıkış maliyeti	İşe Alma Maliyeti(2)	21.4	17.0	30.0	26.8	23.8	33.5	25.8	22.1	G.Kore	İyi
		İşten Çıkarma Maliyeti (3)	62.2	90.0	90.0	165.3	74.5	33.5	24.9	112.0	Polonya	Zayıf
4.Emlak Alım/Kayıt	Tapu işlemi/maliyeti	İşlem Sayısı	6	7	3	15	5	4	6	8	Çin	Zayıf
		İş.Maliyeti(4)	5.1	6.3	3.1	4.0	5.3	11.0	1.6	3.2	Polonya	İyi
5.Kredi Temini	Teminat/bilgi sistemi	Ya. Hak En.(5)	5	6	2	2	2	6	3	1	Kore/Mac.	Çok Zayıf
		Bilgi End.(6)	5	5	3	5	6	5	4	5	Meksika	İyi
6.Yatırımcı Koruması	Şeffaflık/ortakların hakları	İş.Açık.En.(7)	7	7	10	5	6	1	7	8	Çin	İyi
		Yat.Kor.En.(7)	5.8	4.7	4.3	5.3	3.7	4.7	6.3	5.0	Polonya	Orta
7.Vergi Ödeme	Bürokrasi/vergi yükü	İşlem Sayısı	26	26	34	23	49	24	43	18	Türkiye	Çok iyi
		Vergi Yükü(8)	46.6	29.6	46.9	147.9	31.3	56.8	55.6	51.1	G.Kore	Orta
8.Dış Ticaret	Belge sayısı/bürokrasi	İhr.Belge Sayısı	6	5	6	7	6	6	6	9	G.Kore	Çok Zayıf
		İth.Belge Sayısı	9	8	11	14	8	10	7	13	Polonya	Zayıf
9.Ticari Sözleşme	Yapıtım gücü/maliyeti	İşlem Sayısı	25	29	25	24	37	21	41	22	Macar.	İyi
		Maliyet (9)	20.0	5.4	25.5	15.5	20.0	8.1	8.7	12.5	G.Kore	Orta
10.Firma İflası	Yargı etkinliği/maliyeti	Süre (Yıl)	2.9	1.5	2.4	10.0	1.8	2.0	1.4	5.9	Polonya	Zayıf
		Tahsil. Oranı(10)	50.6	81.7	31.5	0.5	64.1	35.8	64.0	7.2	G.Kore	Zayıf

Kaynak: The World Bank Group, Doing Business in 2005 .

(1)Kişi Başına Gelirin yüzdesi.

(2)Ücretin yüzdesi.

(3)Haftalık ücretin katı.

(4)Emlak değerinin yüzdesi.

(5)Yasal Haklar Endeksi değeri 0 ile 10 arasında. Yüksek değer olumlu.

(6)Kredi Bilgi Endeksi değeri 0 ile 6 arasında. Yüksek değer olumlu.

(7)İşlemlerde Açıklık endeksi ve Yatırımcı Koruma Endeksi değeri 0 ile 10 arasındadır.Yüksek değer olumlu.

(8)Kurumlar vergisi, kurumlar tarafından ödenen gelir vergisi stopajı, katma değer vergisi, emlak vergisi, emlak alım-satım vergisi, sermaye kazancı vergisi, finansal işlem vergisi, çevre ve motorlutaşı vergisi ödemelerinin brüt kara oranı (yüzde). Brüt kar, satış gelirlerinden satılan malın maliyeti ve işgücü ödemeleri çıkarılarak elde edilmektedir.

(9)Borcun yüzdesi.

(10)İflas sonrası Alacak Tahsilat Oranı, 1 dolarlık alacak karşılığı cent.

- Emlak alım ve kayıt işlem sayısı Türkiye'de daha fazla iken, işlem maliyeti açısından rakiplerine göre daha olumlu bir performans sergilemektedir.
- Kredi temini kapsamında yer alan ve alacaklı ile borçlunun hakları ve teminat sistemini değerlendiren yasal haklar endeksinin en düşük olduğu ülke Türkiye'dir. Kredi bilgi sisteminin kalitesi ve kapsamı açısından ise Türkiye olumlu bir performansa sahiptir.
- Yatırımcı koruması açısından Türkiye, rakiplerinin çoğundan daha avantajlı bir konuma sahip bulunmaktadır.
- Vergi ödemesi ile ilgili işlem sayısı ve harcanan zaman açısından Türkiye, yaygın kanaatin aksine, rakiplerine göre en olumlu performansı gösteren ülkedir. Ancak, Türkiye'de vergi yükü Güney Kore, Meksika ve Çin'den daha yüksektir.
- Dış ticaret işlemlerindeki bürokrasinin göstergesi olan belge ve imza sayısı dikkate alındığında, Türkiye en olumsuz performansı gösteren ülkedir.
- Ticari sözleşme yaptırım gücü ile ilgili işlem sayısı, işlem süresi ve maliyeti dikkate alındığında, Türkiye genelde olumlu performans sergilemektedir.
- Firma iflas süresi ve alacak tahsilat oranı açısından Türkiye, Brezilya'dan sonra en olumsuz performansı gösteren ülkedir. Ancak, işlem maliyeti açısından çoğu rakibine göre daha avantajlı konumda bulunmaktadır.

4.3. FDI Potansiyel Endeksi Göstergeleri Açısından Türkiye'nin Zayıf ve Güçlü Yanları:

FDI Potansiyel Endeksi sıralamasında Türkiye, 140 ülke arasında 72. sırada, 25 ülke arasında ise 22. sırada bulunmaktadır. Ancak, rakip konumdaki altı ülke dikkate alındığında, Türkiye sonuncu sırada yer almaktadır. Rakip ülkeler içinde en başarılı performansı, "İş Ortamı" sıralamasında olduğu gibi Güney Kore gösterirken, Çin ikinci sırada gelmektedir. Türkiye'nin ekonomik ve yapısal göstergeler itibarıyla zayıf ve güçlü yanları aşağıda özetlenmektedir (Bakınız Tablo: 22);

- Türkiye, 1993-2003 döneminde ortalama GSYİH büyüme hızı bakımından, Brezilya'dan sonra en zayıf performansı gösteren ülke iken, Çin en başarılı ülke konumundadır. Ancak, Türkiye'nin 2004-2005 döneminde gösterdiği büyüme performansı dikkate alınır, rakip ülkelere göre pozisyonunda iyileşme söz konusu olacaktır.
- Türkiye, 2001-2003 döneminde kişi başına gelir açısından, Çin ve Brezilya'dan sonra en düşük kişi başına gelire sahip ülkedir. Kişi başına gelirin en yüksek olduğu ülke Güney Kore'dir.
- İhracatın GSYİH içindeki payı bakımından Türkiye yüzde 29.2 pay ile, Brezilya ve Meksika'dan sonra en düşük paya sahip ülke iken, en yüksek paya sahip olan ülke Macaristan'dır. Son yıllarda, dünya genelinde ihracat konusunda en başarılı ülke olan Çin'de ihracatın GSYİH'ya oranı ise yüzde 30'dur.
- Telekomünikasyon alt yapısı bakımından Türkiye olumlu bir performans sergilemektedir. Bin kişi başına düşen telefon hattı ve cep telefonu açısından Türkiye, Çin, Brezilya ve Meksika'dan çok daha iyi bir performansa sahiptir.
- Türkiye, kişi başına ticari enerji tüketimi bakımından da olumlu bir performans göstererek, Çin, Brezilya ve Meksika'dan daha iyi konumda bulunmaktadır.
- AR-GE harcamalarının GSYİH'ya oranı bakımından Türkiye yüzde 0.7 oranı ile, Meksika ve Polonya'dan daha iyi bir performans gösterirken, Güney Kore yüzde 2.5 oranı ile en başarılı ülkedir.
- Yüksek öğrenimdeki öğrencilerin toplam nüfus içindeki payı bakımından Türkiye yüzde 2.42 oranı ile, Çin, Brezilya ve Meksika'dan daha iyi performans gösterirken, Güney Kore yüzde 6.79 oranı ile dünyada en iyi performansa sahip ülkedir.

Tablo: 22 – FDI Potansiyel Endeksi Göstergelerine Göre Rakip Ülke Performansları

Göstergeler	Dönem	25 Ülke	G.Kore	Çin	Brezilya	Meksika	Macaris-tan	Polonya	Türkiye	En Başarılı Ülke	Türkiye'nin Performansı
FDI POTANSİYEL ENDEKSİ	140 Ülke içinde Sırası		20	38	70	51	40	43	72	G.Kore	Zayıf
1.Büyüme Hızı (%)	1993-03 Ortalaması	3.6	4.9	8.6	2.3	3.2	3.7	4.4	2.7	Çin	Zayıf
2.Kişi Başına Gelir(\$)	2001-03 Ortalaması	13.295	10.097	990	2.704	6.075	6.537	4.999	2.716	G.Kore	Orta
3.İhracat/GSYİH (%)	2001-03 Ortalaması	42.7	42.3	30.0	15.3	27.9	65.4	31.1	29.2	Macar.	Orta
4.Telefon Hattı (Bin Kişi Başına)	2001-03 Ortalaması	381.2	504.2	171.1	221.3	147.2	361.7	306.9	278.0	G.Kore	İyi
5.Cep Telefonu(Bin Kişi Başına)	2001-03 Ortalaması	517.1	667.0	162.0	210.5	254.1	647.6	357.5	345.7	G.Kore	İyi
6.Enerji Tüketimi (Kişi Başı)	2001-03 Ortalaması	3.014	4.143	919	1.089	1.542	2.504	2.335	1.092	G.Kore	Orta
7.AR-GE Har./GSYİH (%)	2001-03 Ortalaması	1.2	2.5	1.1	1.0	0.4	0.9	0.6	0.7	G.Kore	Orta
8.Yük.Okul Öğr.Sayısı/Nüfus (%)	2002	3.37	6.79	0.95	1.77	2.11	3.47	4.93	2.42	G.Kore	Orta
9.Ülke Riski	Aralık 2003	76.5	81.3	77.3	67.3	70.5	76.8	75.0	62.5	G.Kore	Çok Zayıf
10.Doğal Kay.İhr./Dünya Top.(%)	2001-03 Ortalaması	1.91	1.28	2.04	1.16	2.34	0.17	0.52	0.22	Meksika	Zayıf
11.Taşıt&Elektronik Par.İth./Dün(%)	2001-03 Ortalaması	3.01	1.68	6.35	0.87	4.28	0.85	0.52	0.42	Çin	Çok Zayıf
12.Hizmet İhr./Dünya Top.(%)	2001-03 Ortalaması	2.72	1.20	0.73	0.43	1.01	0.28	0.42	0.95	G.Kore	İyi
13.FDI Stoku/Dünya Top.(%)	2001-03 Ortalaması	2.90	0.63	3.10	1.70	2.21	0.54	0.69	0.34	Çin	Çok Zayıf

Kaynak: http://www.unctad.org/dite_dir/docs/wir2005_inpotential_en.

- Türkiye, en düşük puan ile ülke riski açısından en olumsuz performansı sergileyen ülkedir. Uzun süreli makroekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon ve sık sık yaşanan krizler, Türkiye'yi diğer ülkelere göre daha riskli bir konuma getirmiştir. Benzer özellikleri taşıyan Brezilya'da, Türkiye'den sonra ikinci riskli ülke konumunda bulunurken, Güney Kore bu gösterge bakımından da en başarılı olan ülkedir.
- Doğal kaynak ihracatının dünya doğal kaynak ihracatı içindeki payı bakımından Türkiye, Macaristan'dan sonra en düşük paya sahip ülkedir. Özellikle, Meksika ve Çin doğal kaynak ihracı bakımından avantajlı ülke konumuna sahiptirler.
- Taşıt ve elektronik sanayi sektörünün aksam ve parça ithalatının dünya toplamına oranı bakımından Türkiye, rakip ülkeler içinde en zayıf performansı gösteren ülkedir. Bu göstergede de, Çin ve Meksika, dünya genelinde en başarılı ülkeler arasında bulunmaktadır.
- Hizmet ihracatı açısından Türkiye, turizm sektörü sayesinde, rakiplerine göre oldukça olumlu bir performans sergilemektedir. Bu konuda, Güney Kore ve Meksika'nın ardından üçüncü sırada yer almaktadır.
- Ülkenin sahip olduğu doğrudan yabancı sermaye stokunun dünya yabancı sermaye stoku içindeki payı açısından Türkiye yüzde 0.34 payı ile en zayıf performansı gösteren ülkedir. Çin, Meksika ve Brezilya, yabancı sermaye stoku açısından başarılı ülkeler arasında yer alırken, Güney Kore bu konuda oldukça zayıf bir performans sergilemektedir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç:

1. Ekonomilerin gittikçe dışa açılması, sermaye hareketlerine ve yabancı sermaye yatırımlarına yönelik kısıtlamaların kaldırılması, özelleştirmenin hızlanması ve birleşme ve devirlerin yaygınlaşması 1990'lı yıllarda yabancı sermaye yatırımlarının ivme kazanmasına katkıda bulunmuştur. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları aracılığıyla ülkeler dış kaynak yanısıra, yeni teknoloji, know-how, yeni yönetim becerisi, pazarlama katkısı, ihracat, üretim ve istihdam artışı sağlamayı amaçlamaktadırlar.

2. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından gelişmekte olan ülkelerin aldıkları pay artış göstermektedir. Nitekim, 1989-1991 döneminde, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırım girişlerinden aldıkları pay yüzde 19.1 iken, bu pay 2001-2003 döneminde yüzde 29.4'e yükselmiştir. 1980'li yılların sonlarında Sovyetler Birliği'nin dağılması, özelleştirmenin yaygınlaşması ve Çin'in artan ölçüde dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları bu gelişmede etkili olmuştur.

3. 1990 yılında 1.8 trilyon dolar olan dünya doğrudan yabancı sermaye yatırım stoku 2003 yılında 8.8 trilyon dolara yükselmiş, gelişmekte olan ülkelerin payı ise yüzde 19.1'den yüzde 22.4'e çıkmıştır. Yabancı sermaye stoku içinde temel üretim sektörleri (tarım ve madencilik) ile imalat sanayi sektörünün payı azalırken, hizmetler sektörünün payında belirgin bir artış gözlenmektedir.

4. İmalat sanayi sektörüne yönelik yabancı sermaye yatırımları gittikçe gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Nitekim, 1989-1991 döneminde imalat sanayine yönelik yabancı sermaye girişlerinden gelişmekte olan ülkelerin aldıkları pay yüzde 24.9 iken, bu pay 2001-2003 döneminde yüzde 42.3'e yükselmiştir. Bu eğilim, gelişmekte olan ülkelerin ucuz işgücü ve hammadde kaynaklarına sahip olmaları nedeniyle artan ölçüde dünya üretim merkezine dönüştüklerine işaret etmektedir.

5. Son yıllarda, ülkelerin idari-hukuki ve kurumsal yapılarının gelişmişlik düzeyi ve etkinliğinin sürdürülebilir büyüme ve özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekme konusunda önemli bir etken olduğu ileri sürülmektedir. Ülkelerin idari-hukuki ve kurumsal

yapılarının gelişmişlik düzeyi ve etkinliğini ölçmek için, çeşitli kuruluşlar tarafından iş/yatırım ortamı ve rekabet gücüne ilişkin sıralama ve endeksler oluşturulmaktadır. Ülkelere ilişkin endeks ve sıralamalar oluşturulurken, ülkelerin ekonomik-sosyal ve yapısal göstergeleri yanısıra firmaların faaliyette buldukları yasal-idari ortam, ticari düzenlemeler, işçi-işveren ilişkileri, bankacılık-sermaye piyasası ve vergi düzenlemeleri de değerlendirilmektedir.

6. Çalışmada, çeşitli kuruluşlarca hazırlanan yatırım ortamı/iş ortamı/rekabet gücü endeks ve sıralamaları ile UNCTAD tarafından geliştirilen Yabancı Sermaye Performans Endeksi (FDI-PER-I) ülke sıralamaları karşılaştırılmıştır. Seçilen 25 ülke için yapılan analizde, ülkelerin yabancı sermaye performansları ile en güçlü ve anlamlı ilişki, Dünya Bankası tarafından geliştirilen "İş Ortamı (Doing Business)" sıralaması arasında gözlenmiştir. Ancak, Türkiye'nin de arasında bulunduğu 13 ülke için karşılaştırma yapıldığında ilişkinin zayıflamaktadır.

7. Dünya Bankası tarafından geliştirilen ve 155 ülkeyi kapsayan "İş Ortamı" sıralaması, ticari veya sınıai alanda faaliyet gösteren sanal (generic) bir firmanın 10 alt bileşen ve 39 göstergede karşılaştığı idari-hukuki formaliteler ile bunların ortaya çıkardığı maliyetler tarafından belirlenmektedir. Türkiye, "İş Ortamı" sıralamasında 155 ülke arasında 93. sırada, incelenen 25 ülke arasında ise 22. sırada yer alarak zayıf bir performans göstermektedir.

8. Seçilen 25 ülke için yapılan analizlerde "İş Ortamı" sıralaması ile daha güçlü ve anlamlı ilişkiye sahip olan alt bileşenlerde, Türkiye'nin daha zayıf bir performans sergilediği görülmektedir. Türkiye, 25 ülke arasında firma iflas işlemleri ile lisans-izin işlemlerinde 24. sırada bulunurken, dış ticaret işlemlerinde 23. sırada, kredi temininde 22. sırada ve işe alma/işten çıkarma işlemlerinde ise 19. sırada yer almaktadır. Kamuoyundaki yaygın kanaatin aksine, Türkiye emlak alım/kayıt işlemlerinde 11. sırada, vergi ödeme işlemlerinde 13. sırada ve ticari sözleşme yaptırım gücüne ilişkin işlemlerde 13. sırada yer alarak olumlu bir performans sergilemektedir.

9. Uluslararası piyasalarda rakip konumda olan Güney Kore, Çin, Brezilya, Meksika, Macaristan ve Polonya ile Türkiye'nin "İş Ortamı" kalitesi karşılaştırıldığında, Güney Kore'nin en başarılı ülke olduğu, Türkiye'nin ise yabancı sermaye yatırımları açısından çok başarılı olan Çin ve Brezilya'dan daha iyi pozisyonda olduğu görülmektedir. Ancak, Türkiye bazı alanlarda çok zayıf bir performans sergilemektedir. Bunlar; firma kuruluşuna ilişkin yüksek işlem maliyetleri, lisans/izin işlemlerinde (inşaat izni ve inşaatla ilişkin elektrik-su-gaz ve telefon alt yapısının bağlanması) karşılaşılan yüksek işlem sayısı ve işlem maliyeti, işten çıkarma maliyetinin yüksekliği (kıdem ve ihbar tazminatı), kredi teminiyle ilgili alacaklı ve borçlunun haklarının yeterince korunmaması (teminat ve ipotek sisteminin yarattığı sorunlar), dış ticaret işlemleri sırasında talep edilen aşırı belge ve imza sayısı, firma iflasına ilişkin hukuki sürecin uzunluğu ve iflas sonrasında alacak tahsilat oranının düşüklüğüdür.

10. Bu çalışmada, ülkelerin "İş Ortamı" kalitesi yanısıra doğrudan yabancı sermaye yatırım potansiyelleri de karşılaştırılmıştır. Ülkelerin doğrudan yabancı sermaye potansiyellerini inceleyebilmek için, UNCTAD tarafından geliştirilen ve ülkelerin ekonomik ve yapısal gelişmişlik seviyelerini gösteren Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Potansiyel Endeksi (FDI-POT-I) kullanılmıştır. Türkiye, bu endeksin kapsadığı 140 ülke arasında 72. sırada, incelenen 25 ülke arasında ise 22. sırada yer almaktadır.

11. FDI potansiyeli bakımından, rakip ülkeler içinde en iyi performansı Güney Kore ve Çin gösterirken, Brezilya ve Türkiye en zayıf performansı gösteren ülkelerdir. Türkiye, rakip ülkeler arasında, telekomünikasyon alt yapısı (bin kişi başına telefon hattı ve cep telefonu) ve hizmet ihracatı alanında iyi bir performansa sahipken, kişi başına gelir, ihracatın GSYİH içindeki payı, kişi başına ticari enerji tüketimi, AR-GE harcaması ve yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısı açısından orta derecede bir performans göstermektedir. Türkiye, AR-GE harcaması dışında, yukarıda sayılan tüm göstergelerde Çin ve Brezilya'dan daha iyi bir performansa sahiptir.

12. Türkiye'nin rakip ülkelere göre çok zayıf performans gösterdiği alanların başında, olumsuz ülke riski, düşük FDI stoku ile dünya taşıt ve elektronik aksam ve parça ithalatından

aldığı payın düşüklüğü gelmektedir. Ayrıca, doğal kaynak ihracatı ile uzun dönem büyüme performansı açısından da zayıf bir performans sergilemektedir. Yabancı sermaye yatırımı açısından oldukça başarılı olan Brezilya, gerek ülke riski gerek uzun dönem büyüme hızı açısından Türkiye'ye benzer bir yapı göstermektedir.

13. Ülkelerin sahip olduğu iş ortamı kalitesi ve etkinliği ile ekonomik ve yapısal göstergeler itibarıyla gelişmişlik seviyesinin, o ülkenin FDI performansına yansıyor, yansımadağı incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, (İş Ortamı+FDI Potansiyel Endeksi) sıralaması ile FDI Performans Endeksi sıralaması karşılaştırılmıştır. Seçilen 25 ülkeden, ABD, Almanya, Kanada, Güney Kore, İngiltere ve Yunanistan sahip oldukları iş ortamı kalitesi ile ekonomik ve yapısal gelişmişlik düzeylerine göre doğrudan yabancı sermaye yatırım girişleri açısından oldukça zayıf performans göstermişlerdir. Bu ülkelerden, ABD, Almanya, Kanada ve İngiltere net yabancı sermaye yatırımı ihraç eden ülkeler arasında bulunmaktadır.

14. Romanya, Brezilya, Çin, Şili, Macaristan, Polonya ve Meksika sahip oldukları iş ortamı kalitesi ile ekonomik ve yapısal gelişmişlik düzeylerine göre sağladıkları doğrudan yabancı sermaye yatırım girişleri açısından çok başarılı performans göstermişlerdir. Bu ülkelerden, Romanya, Macaristan ve Polonya'nın başarılı FDI performanslarının AB üyelik sürecinden ve özelleştirme faaliyetlerinden olumlu etkilendiği düşünülmektedir. Meksika, Brezilya ve Şili, sahip oldukları zengin doğal kaynaklar, iç pazarın büyüklüğü (Brezilya) ve zengin pazarlara yakınlığı (Meksika) ve nispi olarak ucuz işgücüne sahip olmaları nedeniyle olumlu bir FDI performansı göstermişlerdir. Çin ise, gerek sahip olduğu işgücü avantajı gerek iç pazarın büyüklüğü yanısıra, stratejik olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özendirme (yabancı sermayeli firmalar için kurumlar vergisi oranının düşürülmesi, ayrıcalıklı yatırım ve ticaret politikalarının uygulandığı serbest bölgelerin oluşturulması ve düşük kur politikası gibi) nedeniyle çok başarılı bir performans sergilemiştir.

15. İş ortamı kalitesi ile ekonomik ve yapısal gelişmişlik düzeylerine göre, Türkiye, Rusya, Hindistan, Endonezya ve Portekiz nötr bir performans göstermişlerdir. Diğer bir ifadeyle, FDI performansları ile iş ortamı ve ekonomik-yapısal gelişmişlik seviyeleri arasında uyum söz konudur.

16. Brezilya, Çin ve Güney Kore'nin FDI performansları ile Türkiye karşılaştırıldığında ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Brezilya ve Çin'in iş ortamı kalitesi ve pek çok ekonomik ve yapısal göstergeleri Türkiye'den olumsuz olmasına karşın, FDI performansları son derece başarılıdır. Bu durum, ülkelerin sahip oldukları diğer avantajlar (ucuz işgücü, zengin doğal kaynaklar ve iç pazar büyüklüğü gibi) ve uyguladıkları yabancı sermayeyi teşvik politikalarının, iş ortamı konusundaki dezavantajlarını telafi edebildiğine işaret etmektedir¹³. Diğer taraftan, Güney Kore, iş ortamı kalitesi ve ekonomik-yapısal göstergeler açısından Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelere göre çok daha avantajlı konumda iken, olumsuz bir FDI performansı sergilemektedir. Bu durum, bir ülkenin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sınırlı olması durumunda da kalkınmasını sağlayabileceğini göstermektedir.

17. Çin'de doğrudan yabancı sermaye stokunun GSYİH'ya oranı ile doğrudan yabancı sermaye yatırım girişlerinin sabit sermaye yatırımlarına oranının düşük olmasına karşın, kamuoyunda Çin'de çok yaygın yabancı sermaye olduğu ve bunun hızlı kalkınmasının temel faktörü olduğu kanısı hakim bulunmaktadır. Bu kanı, genelde, Çin'in bilinçli olarak yabancı sermayeyi ihracat sektörüne çekmesi ve Çin ihracatının yaklaşık yarısından fazlasının yabancı sermayeli firmalara ait olmasından kaynaklanmaktadır¹⁴.

18. Ülkeler itibarıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımı istatistiklerinin kapsamı konusunda uyum gözlenmemektedir. Örneğin, Türkiye'de, geçmişte, ana firmadan kullanılan krediler ile yabancı sermayeli firmanın sermayesine ilave ettiği kar transferleri yabancı sermaye

¹³ Çin için bakınız, Eswar Prasad and Shang-Jin Wei, "The Chinese Approach to Capital Inflows: Patterns and Possible Explanations", IMF Working Paper, WP/05/79, April 2005.

¹⁴ Nouriel Roubini and Brad Setser, "China Trip Report", www.rgemonitor.com, April 2005.

girişlerine dahil edilmezken, bu unsurlar pek çok ülkede yabancı sermaye girişi olarak değerlendirilmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırım girişleri yanısıra, ülkemizde yabancı sermayeli firmaların üretim ve istihdama katkılarının da ayrıca ölçülmesine olanak verecek istatistiklerin temin edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir¹⁵

19. YASED ve benzeri işveren örgütleri ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili kamu kuruluşlarının, uluslararası alanda yayımlanan iş/yatırım/rekabet gücü endekslerinde Türkiye ile ilgili verileri yakından takip ederek değerlendirmeleri ve bu konuda ülkemizde kaydedilen ilerleme ve değişikliklerin gecikmeden bu çalışmalara yansıtılması konusunda gerekli girişimde bulunmaları, uluslararası alanda Türkiye'nin gerçek imajının görülmesi açısından yararlı olacaktır.

20. Bugüne kadar zayıf bir FDI performansı gösteren Türkiye'nin, AB adaylık süreci, özelleştirmenin hızlanması ve makroekonomik istikrarın sağlanması gibi olumlu gelişmeler yanısıra yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik attığı adımların katkısıyla önümüzdeki dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından olumlu bir performans göstermesi beklenmektedir. Nitekim, 2005 yılında özelleştirmenin hızlanması, TMSF varlıklarının satılması ve bankacılık sektöründeki devir-birleşmeler sonucunda, Türkiye önemli ölçüde yabancı sermaye çekmiştir. Ancak, henüz mevcut üretim kapasitesini artırıcı ve yeni sabit sermaye yatırımına yönelik doğrudan yabancı sermaye girişlerinde yeterince canlanma gözlenememiştir.

KAYNAKLAR:

1. Ridvan KARLUK, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı", Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye yayını içinde, T.C.Merkez Bankası,2001.
2. Ferit KULA, "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003.
3. R. Hakan ÖZYILDIZ, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü", Hazine Dergisi, Temmuz 1998, Sayı:11.
4. UNCTAD, World Investment Report 2005.
5. Ercan TÜRKAN, "Türkiye'de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı sermaye Payı", T.C. Merkez Bankası, 19 Ocak 2005.
6. The World Bank, Doing Business in 2005.
7. Eswar PRASAD and Shang-Jin WEI, "The Chinese Approach to Capital Inflows: Patterns and Possible Explanations", IMF Working Paper, WP/05/79, April 2005.
8. Nouriel ROUBİNİ and Brad SETSER,"China Trip Report", April 2005, www.rgemonitor.com.

¹⁵ Detaylı öneri için bakınız Ercan Türkan,"Türkiye'de Ekonomik Aktivite içinde Yabancı Sermaye Payı", TCMB, 19 Ocak 2005.

EK TABLOLAR

Ek Tablo: 1 – Yatırım Ortamı/ İş Ortamı/ Rekabet Gücü Endekslerinde Ülke Sıraları/Puanları

	2005					2003 FDI-POT-I	2004 FDI-PER-I
	WPY	GPR	IEF Puan(1)	FDI-CI Puan(2)	DB		
1.ABD	1	1	1.85	1.45	3	1	114
2.Kanada	5	13	1.91	0.92	4	4	94
3.Hong-Kong	2	20	1.35	0.99	7	15	7
4.İngiltere	22	6	1.75	1.25	9	3	78
5.İrlanda	12	19	1.70		11	10	5
6.Almanya	23	3	2.00	1.17	19	8	118
7.Malezya	28	23	2.96	0.92	21	35	56
8.Hollanda	13	9	1.95	0.79	24	11	68
9.Şili	19	29	1.81		25	50	31
10.G.Kore	29	24	2.64	0.85	27	20	109
11.İspanya	38	25	2.34	0.96	30	25	49
12.Portekiz	45	30	2.44		42	36	81
13.Fransa	30	11	2.63	1.03	44	12	80
14.Macaristan	37	34	2.40	0.88	52	40	46
15.Polonya	57	42	2.54	0.96	54	43	75
16.İtalya	53	38	2.28	0.98	70	26	98
17.Meksika	56	60	2.89	0.80	73	51	79
18.Romanya	55	67	3.58		78	81	35
19.Rusya	54	74	2.80	0.97	79	27	88
20.Yunanistan	50	40	3.46		80	33	129
21.Çin	31	57	3.46	2.03	91	38	45
22.Türkiye	48	51	3.46		93	72	111
23.Endonezya	59	59	3.54	0.80	115	91	136
24.Hindistan	39	31	3.53	1.40	116	85	112
25.Brezilya	51	49	3.25	0.91	119	70	62
T.Ülke Sayısı	60	116	161	60	155	140	140

Kaynak: The World Bank Group, Doing Business in 2005.

UNCTAD, World Investment Report-2005.

A.T. Kearney, FDI Confidence Index, the Global Business Policy Council, October 2004, Volume 7.

IMD, World Competitiveness Yearbook 2005.

World Economic Forum, The Business Competitiveness Index.

Index of Economic Freedom, <http://www.heritage.org>.

(1) 1 iyi 5 kötü.

(2) 0 düşük 3 yüksek güven. Türkiye ve bazı ülkelerin puanları temin edilememiştir.

Ek Tablo:2- İş Ortamı ve Alt Bileşenlerine Göre Seçilen Ülkelerin 155 Ülke İçindeki Sıralamaları

	İş Ortamı	İş Ortamının Alt Bileşenleri									
		Firma Kuruluş İşlemleri	Lisans ve İzin İşlemleri	İşe Alma ve Çıkarma	Emlak Alım ve Kayıt	Kredi Temini	Yatırımcı Koruması	Vergi Ödeme İşlemleri	Dış Ticaret İşlemleri	Ticari Sözleşme Yaptırım Gücü	Firma Kapanması ve İflas
1.ABD	3	3	17	6	12	15	7	30	17	10	17
2.Kanada	4	1	21	24	27	10	3	12	13	34	4
3.Hong-Kong	7	6	77	3	70	2	4	2	26	16	14
4.İngiltere	9	9	29	15	23	1	9	81	21	30	10
5.İrlanda	11	11	14	59	69	11	10	21	18	32	7
6.Almanya	19	47	20	131	33	5	57	54	3	25	30
7.Malezya	21	57	101	34	53	6	5	19	36	61	43
8.Hollanda	24	42	66	70	20	14	103	120	5	20	8
9.Şili	25	23	35	37	30	32	36	63	42	41	82
10.G.Kore	27	97	25	105	64	25	87	44	16	18	13
11.İspanya	30	86	50	150	37	29	94	25	10	24	16
12.Portekiz	42	104	94	145	93	55	32	47	29	46	19
13.Fransa	44	13	23	142	144	115	56	35	44	13	32
14.Macaristan	52	72	119	85	96	24	84	98	38	31	50
15.Polonya	54	92	120	64	75	88	22	106	34	104	23
16.İtalya	70	45	93	138	48	51	86	102	90	76	40
17.Meksika	73	84	49	125	74	68	125	95	39	100	22
18.Romanya	78	8	86	149	114	74	44	116	72	65	102
19.Rusya	79	31	143	57	35	148	73	52	67	62	71
20.Yunanistan	80	121	42	148	130	83	128	67	64	8	34
21.Çin	91	126	136	87	24	113	100	119	48	47	59
22.Türkiye	93	46	137	141	49	103	75	66	95	37	125
23.Endonezya	115	144	107	120	107	63	58	118	49	145	116
24.Hindistan	116	90	124	116	101	84	29	103	130	138	118
25.Brezilya	119	98	115	144	105	80	53	140	107	70	141

Kaynak: The World Bank Group- "Doing Business", <http://www.doingbusiness.org/>

Ek Tablo:3- FDI Potansiyel Endeksi Göstergeleri

	Endeks Ülke Sırası	1993-03	2001-03 Ortalaması						2002	Ara.2003	2001-03 Ortalaması			
		GSYİH Büyüme Hızı (%) (1)	Kişi Başına Gelir(\$)(2)	İhracat/GSYİH (%) (3)	Telefon Hatlı (BinKişi) (4)	Cep Telefonu (Bin Kişi) (5)	Kişi Başı Enerji Tüketimi (6)	AR-GE /GSYİH (%) (7)	Y.Okul Öğrenci Sayısı/Nüfus-% (8)	Ülke Riski (9)	Doğ.Kay. İhr. /Dünya Top.(%) (10)	Taşıt & Elektro.Parça ve Aksam İth/Dün.İt.(%) (11)	Hizmet İhracı/ Dünya Top.(%) (12)	FDI Stoku / Dünya Top.(%) (13)
1.ABD	1	3.4	35.954	9.9	645.9	494.0	8.000	2.7	5.55	77.0	3.68	16.50	18.17	19.45
2.Kanada	4	3.7	24.307	41.2	639.4	381.0	8.037	2.0	3.85	85.5	6.69	5.63	2.39	3.41
3.Hong-Kong	15	3.0	23.707	153.5	567.7	960.2	2.384	0.5	1.99	81.8	0.40	5.92	2.53	5.44
4.İngiltere	3	2.9	27.049	26.1	592.1	805.6	3.907	1.9	3.81	84.0	4.10	5.53	6.69	7.85
5.İrlanda	10	8.7	32.039	90.3	492.8	805.5	3.857	1.1	4.58	87.3	0.11	1.62	0.40	2.54
6.Almanya	8	1.5	25.230	35.7	647.4	731.6	4.223	2.5	2.65	81.3	3.35	6.83	7.38	4.58
7.Malezya	35	4.7	3.982	115.4	189.7	377.2	2.117	0.6	2.37	77.0	1.36	4.04	0.46	0.54
8.Hollanda	11	2.9	27.292	63.0	617.7	759.7	4.796	1.9	3.23	85.0	2.28	3.03	3.64	5.11
9.Şili	50	4.4	4.357	34.9	225.8	427.3	1.574	0.5	3.31	77.0	1.09	0.09	0.23	0.67
10.G.Kore	20	4.9	10.097	42.3	504.2	667.0	4.143	2.5	6.79	81.3	1.28	1.68	1.20	0.63
11.İspanya	25	3.4	16.645	28.6	457.9	822.3	3.144	1.0	4.46	79.8	0.81	3.38	3.42	3.36
12.Portekiz	36	3.0	12.233	30.6	418.8	831.8	2.497	0.9	3.86	78.3	0.12	0.54	0.59	0.65
13.Fransa	12	2.3	25.184	26.9	569.5	649.4	4.448	2.2	3.41	78.0	1.94	3.88	9.05	5.71
14.Macaristan	40	3.7	6.537	65.4	361.7	647.6	2.504	0.9	3.47	76.8	0.17	0.85	0.28	0.54
15.Polonya	43	4.4	4.999	31.1	306.9	357.5	2.335	0.6	4.93	75.0	0.52	0.52	0.42	0.69
16.İtalya	26	1.8	21.550	26.8	478.7	946.5	2.987	1.1	3.21	78.3	1.19	2.06	5.37	2.04
17.Meksika	51	3.2	6.075	27.9	147.2	254.1	1.542	0.4	2.11	70.5	2.34	4.28	1.01	2.21
18.Romanya	81	0.7	2.170	35.2	192.5	243.9	1.660	0.4	2.64	70.5	0.22	0.12	0.09	0.14
19.Rusya	27	1.4	2.491	35.6	234.5	140.7	4.266	1.2	5.61	75.3	9.30	0.19	0.82	1.10
20.Yunanistan	33	3.4	12.750	21.3	491.5	833.1	2.601	0.6	4.79	74.8	0.27	0.28	0.78	0.25
21.Çin	38	8.6	990	30.0	171.1	162.0	919	1.1	0.95	77.3	2.04	6.35	0.73	3.10
22.Türkiye	72	2.7	2.716	29.2	278.0	345.7	1.092	0.7	2.42	62.5	0.22	0.42	0.95	0.34
23.Endonezya	91	2.0	810	35.8	36.8	57.9	715	---	1.50	60.8	2.43	0.26	0.30	0.16
24.Hindistan	85	5.9	502	14.6	41.2	14.4	510	0.8	1.02	69.5	0.59	0.39	0.57	0.37
25.Brezilya	70	2.3	2.704	15.3	221.3	210.5	1.089	1.0	1.77	67.3	1.16	0.87	0.43	1.70
ÜLKE SAYISI	140													
25 Ülke Ortala.		3.6	13.295	42.7	381.2	517.1	3.014	1.2	3.37	76.5	1.91	3.01	2.72	2.90
13 Ülke Ortala.		3.8	3.725	39.4	223.9	300.4	1.882	0.8	2.99	72.4	1.75	1.54	0.58	0.93
12 San.Ülke Ort.		3.3	23.662	46.2	551.6	751.7	4.240	1.5	3.78	80.9	2.08	4.60	5.03	5.03

Kaynak: http://www.unctad.org/dite_dir/docs/wir2005_inpotential_en.

Ek Tablo:4- FDI Potansiyel Endeksi Göstergelerine İlişkin Ülke Skorları (Skor 0-1 Arası)

	Endeks Ülke Sırası	1993-03	2001-03 Ortalaması					2002	Ara.2003	2001-03 Ortalaması				
		Ortala. GSYİH Büyüme Hızı (%) (1)	Kişi Başına Gelir(\$)(2)	İhracat/ GSYİH (%) (3)	Telefon Hattı (BinKişi Başına) (4)	Cep Telefonu (Bin Kişi Başına) (5)	Kişi Başı Enerji Tüketimi (6)	AR-GE Harca./ GSYİH (%) (7)	Y.Okul Öğrenci Sayısı/ Nüfus-% (8)	Ülke Riski (9)	Doğ.Kay. İhr. /Dünya Top.(%) (10)	Taşıt & Elektro.Parça ve Aksam İth/Dün.İt.(%) (11)	Hizmet İhracı/ Dünya Top.(%) (12)	FDI Stoku / Dünya Top.(%) (13)
1.ABD	1	0.489	0.844	0.026	0.867	0.472	0.365	0.546	0.816	0.755	0.396	1.000	1.000	1.000
2.Kanada	4	0.515	0.570	0.189	0.858	0.364	0.366	0.394	0.564	0.909	0.719	0.341	0.131	0.176
3.Hong-Kong	15	0.457	0.556	0.769	0.762	0.918	0.109	0.110	0.290	0.751	0.018	0.051	0.015	0.028
4.İngiltere	3	0.446	0.634	0.110	0.795	0.770	0.178	0.375	0.558	0.882	0.441	0.335	0.368	0.404
5.İrlanda	10	0.939	0.751	0.443	0.662	0.770	0.176	0.230	0.670	0.942	0.012	0.098	0.022	0.131
6.Almanya	8	0.330	0.591	0.160	0.869	0.699	0.192	0.507	0.387	0.833	0.360	0.414	0.406	0.236
7.Malezya	35	0.595	0.092	0.572	0.255	0.360	0.096	0.118	0.345	0.755	0.146	0.245	0.025	0.028
8.Hollanda	11	0.444	0.640	0.301	0.829	0.726	0.219	0.382	0.473	0.900	0.245	0.184	0.200	0.263
9.Şili	50	0.573	0.100	0.156	0.303	0.408	0.072	0.107	0.484	0.755	0.117	0.005	0.013	0.035
10.G.Kore	20	0.617	0.235	0.194	0.677	0.638	0.189	0.506	1.000	0.833	0.137	0.102	0.066	0.033
11.İspanya	25	0.488	0.389	0.124	0.615	0.786	0.143	0.196	0.654	0.805	0.087	0.205	0.188	0.173
12.Portekiz	36	0.455	0.286	0.134	0.562	0.795	0.114	0.172	0.566	0.778	0.013	0.033	0.032	0.034
13.Fransa	12	0.397	0.590	0.114	0.765	0.621	0.203	0.449	0.499	0.773	0.209	0.235	0.498	0.294
14.Macaristan	40	0.514	0.152	0.314	0.485	0.619	0.114	0.186	0.509	0.751	0.018	0.051	0.015	0.028
15.Polonya	43	0.574	0.116	0.137	0.412	0.341	0.106	0.126	0.725	0.718	0.056	0.032	0.023	0.036
16.İtalya	26	0.354	0.505	0.114	0.643	0.905	0.136	0.220	0.469	0.778	0.128	0.125	0.295	0.105
17.Meksika	51	0.469	0.141	0.120	0.197	0.242	0.070	0.076	0.307	0.636	0.251	0.259	0.055	0.114
18.Romanya	81	0.264	0.049	0.157	0.258	0.233	0.076	0.076	0.386	0.636	0.024	0.007	0.005	0.008
19.Rusya	27	0.318	0.057	0.159	0.315	0.134	0.194	0.233	0.824	0.724	1.000	0.012	0.045	0.053
20.Yunanistan	33	0.490	0.298	0.086	0.660	0.797	0.119	0.130	0.704	0.715	0.029	0.017	0.043	0.013
21.Çin	38	0.923	0.021	0.131	0.230	0.154	0.042	0.221	0.134	0.760	0.219	0.385	0.040	0.160
22.Türkiye	72	0.430	0.062	0.127	0.373	0.330	0.050	0.135	0.353	0.491	0.023	0.025	0.052	0.018
23.Endonezya	91	0.374	0.017	0.161	0.049	0.055	0.033	---	0.216	0.460	0.261	0.016	0.016	0.009
24.Hindistan	85	0.700	0.010	0.051	0.055	0.013	0.023	0.017	0.145	0.618	0.063	0.024	0.031	0.019
25.Brezilya	70	0.394	0.062	0.054	0.297	0.201	0.050	0.209	0.257	0.578	0.124	0.053	0.023	0.088
ÜLKE SAYISI	140													
25 Ülke Ortala.		0.502	0.311	0.196	0.512	0.494	0.137	0.238	0.493	0.741	0.204	0.170	0.144	0.139
13 Ülke Ortala.		0.519	0.086	0.179	0.300	0.287	0.086	0.155	0.437	0.670	0.188	0.094	0.031	0.048
12 San.Ülke Ort.		0.484	0.555	0.214	0.741	0.719	0.193	0.309	0.554	0.818	0.221	0.253	0.267	0.238

Kaynak: http://www.unctad.org/dite_dir/docs/wir2005_inpotential_end.